

พรรณนาต่อปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากกรณีเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง"

โดย

นายพิษณุ ไชยโรจน์

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

ภาควิชาภาษาตะวันตก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พรรณสะท้อนปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากกรณีเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง"

โดย

นายพิษณุ ไชยโรจน์

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

ภาควิชาภาษาตะวันตก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**ATTITUDES TOWARDS CONFLICTS IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES AS
DEPICTED IN THE COLLECTION OF SHORT STORIES
"MUSLIM IN THEIR OWN HOME"**

**By
Pissanu Chairoj**

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Western Languages

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2011

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้การค้นคว้าอิสระเรื่อง “พรรณนาต่อ
ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากกรณีเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" เสนอโดย
นายพิษณุ ไชยโรจน์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

อาจารย์วรมาศ ธัญญ์ทรกุล

คณะกรรมการตรวจสอบการค้นคว้าอิสระ

.....ประธานกรรมการ

(อาจารย์พรสวรรค์ ตรีพาสัย)

...../...../.....

.....กรรมการ

(อาจารย์วรมาศ ธัญญ์ทรกุล)

...../...../.....

51113309 : สาขาวิชาภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

คำสำคัญ : แยกในบ้านตัวเอง / จังหวัดชายแดนใต้ / ความขัดแย้ง / ความเป็นอื่น

พิษณุ ไชยโรจน์ : วรรณคดีปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากกรวมเรื่องสั้นชุด "แยกในบ้านตัวเอง". อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ : อ. วรมาศ ธัญภัทรกุล. 43 หน้า.

งานวิจัยชิ้นนี้ทำขึ้นเพื่อศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากกรวมเรื่องสั้นชุด "แยกในบ้านตัวเอง" ตลอดจนเพื่อศึกษาการนำเสนอภาพลักษณ์มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านมุมมองนักเขียน ผู้วิจัยพบว่าปัญหาความขัดแย้งที่ปรากฏในเรื่องสั้นส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากมายาคติเรื่องอัตลักษณ์ที่แตกต่างทั้งด้านศาสนา ชาติพันธุ์ และชนชั้น นอกจากนี้ นักเขียนยังชี้ให้เห็นว่า ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ส่วนใหญ่เกิดจากการสร้างเงื่อนไขทางการเมืองและวัฒนธรรมมาเป็นข้ออ้างในการสร้างความแตกแยกระหว่างคนมลายูมุสลิมกับคนไทยพุทธภาพลักษณ์ของมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ประกอบด้วยความซับซ้อนของหลักปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งยากที่คนนอกจะเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญ

ภาควิชาภาษาตะวันตก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ.....

51113309 : LANGUAGE AND INTERCULTURAL COMMUNICATION

KEY WORDS : MUSLIM IN THEIR OWN HOME / THE SOUTHERN BORDER PROVINCES /
CONFLICTS / OTHERNESS

PISSANU CHAIROJ : ATTITUDES TOWARDS CONFLICTS IN THE SOUTHERN
BORDER PROVINCES OF THAILAND AS DEPICTED IN THE COLLECTION OF SHORT
STORIES 'MUSLIM IN THEIR OWN HOME'. INDEPENDENT STUDY ADVISOR :
WORAMAS THANYAPATARAKUL. 43 pp.

This research is conducted to study the attitudes towards conflicts and violence in the southern border provinces of Thailand from the collection of short stories 'Muslim in Their Own Home'. Including study in the images of Muslim in the southern border provinces presented through the writer's point of view. The researcher found that most conflicts appeared in the short stories were based on the stereotype about differences in identities of religions, ethnics, and social classes. Besides, the writer indicated that most conflicts in the southern border provinces were occurred from inventing the conditions of politics and cultures as an excuse to divide Malay Muslim against Thai Buddhist. The images of Muslim in the southern border provinces consisted of the complication about their doctrines, which were difficult for outsiders to understand and realize the importance.

Department of Western Languages Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2011

Student's signature

Independent Study Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ก็ด้วยได้รับความอนุเคราะห์จากอาจารย์สาขาวิชาภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ภาควิชาภาษาตะวันตกทุกท่านที่ประสาทวิชาความรู้ทางด้านภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งใหม่ในชีวิตของข้าพเจ้าจนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการทำการค้นคว้าอิสระตลอดจนนำมาใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์พรสวรรค์ ตรีพาสัย และอาจารย์รามาศ ธัญภัทรกุลที่กรุณาชี้แนะแนวทาง และให้คำแนะนำทั้งในกระบวนการความคิด การวิเคราะห์ และหลักการเขียนเชิงวิชาการ ตลอดจนแก้ไข ตรวจทาน และเป็นที่ปรึกษาให้ข้าพเจ้า ด้วยความอดทนมาตลอด

ขอขอบพระคุณหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" อันทำให้เกิดแรงบันดาลใจและอยากที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงที่มาของปัญหา อันเป็นที่มาของงานวิจัยชิ้นนี้

และท้ายที่สุด ขอขอบพระคุณ ครอบครัวของข้าพเจ้าทุกคน โดยเฉพาะคุณแม่อาภรณ์ นาคมนิ ที่เป็นกำลังใจ และเป็นแรงผลักดันให้ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและหมดกำลังใจกับทุกสิ่งที่มีมุ่งหวังตลอดมา ขอขอบคุณเพื่อนๆ ทุกกลุ่มทุกคนที่ถามไถ่ด้วยความเป็นห่วง คอยกระตุ้นด้วยคำถามที่ว่า “ใกล้จบหรือยัง”

สิ่งใดที่เป็นประโยชน์และคุณค่า อันพึงมีจากการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ให้ศิษย์ได้นำมาใช้ในการด้านต่างๆ ของชีวิต

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
ขอบเขตของการศึกษา.....	3
สมมติฐานงานวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
ขั้นตอนการศึกษา	4
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2 แนวคิดทฤษฎีและกรอบการวิจัย.....	7
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์.....	7
ความหมายและรูปแบบของอัตลักษณ์.....	7
มาจากการแห่งอัตลักษณ์และผลของมาจากการแห่งอัตลักษณ์	8
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแยกประเภทเทียม.....	9
ความหมายของการแยกประเภทเทียม	9
ผลของการแยกประเภทเทียม	10
ความหมายของคำว่ารัฐชาติ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ชุมชนจินตกรรม	
แผ่นดิน ประชาธิปไตย และอธิปไตย	11
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอื่น.....	14
ความหมายของความเป็นอื่น	14
มุมมองความเป็นอื่น	15
3 “แขก” กับความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนใต้: การศึกษาวิเคราะห์ด้วยบท	
วรรณกรรม.....	16
มายาคติแห่งอัตลักษณ์	16

บทที่	หน้า
อัตลักษณ์มุสลิม: “พื้นที่” ทางวัฒนธรรมกับการยึดศาสนาเป็นศูนย์กลาง	17
ลัทธิเชื้อชาตินิยมกับการเชื่อว่าเชื้อชาติพันธุ์ของตนเหนือกว่าเชื้อชาติอื่น (ethnocentrism)	22
มายาคติทางชนชั้นและการถือตนเป็นศูนย์กลาง (class-centeredness)	27
การแยกประเภทเทียบกับความเป็นอื่น	29
เงื่อนไขทางการเมือง	30
เงื่อนไขทางอาณาเขตวัฒนธรรม	33
4 สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล	39
ข้อเสนอแนะ	40
บรรณานุกรม	41
ประวัติผู้วิจัย	42

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นให้เห็นอยู่บ่อยครั้งในสังคมโดยทั่วไป โดยเฉพาะสังคมที่มีสมาชิกซึ่งมีความแตกต่างในด้านต่างๆ เช่น ชนชั้น ศาสนา เชื้อชาติ สำนักความเป็นชาติที่แตกต่าง การเมือง วัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ทำให้เกิดความรู้สึกแบ่งแยกเกิดขึ้น เมื่อการแบ่งแยกนี้ก่อตัวขยายตัวเป็นคนกลุ่มใหญ่ขึ้น การจำแนกความเป็นกลุ่มพวกกับความเป็นคนอื่นหรือกลุ่มอื่นจึงยิ่งชัดเจนขึ้น อันจะนำมาซึ่งการอ้างความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงด้วยประการต่างๆ

ในปีพ.ศ. 2550 รวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" ถูกรวบรวมขึ้นโดยสำนักพิมพ์ นาคกร เรื่องสั้นชุดนี้ที่ถูกรวบรวมไว้เป็นเสมือนเครื่องมือของนักเขียนในการนำเสนอทัศนคติที่นักเขียนแต่ละคนมีต่อปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งดำเนินต่อเนื่องมาเป็นเวลานานโดยไม่มีทีท่าจะยุติลงได้ แม้จะมีความพยายามทั้งจากคนในพื้นที่และหน่วยงานราชการมาโดยตลอด เรื่องสั้นในชุดนี้ทำหน้าที่สะท้อนเรื่องราวความเป็นไปตลอด 6 ทศวรรษ (ตั้งแต่ปี พ.ศ.2490-2550) ที่มีความขัดแย้งทั้งทางด้านวัฒนธรรม ศาสนา การเมือง ชนชั้น เชื้อชาติ สำนักเรื่องชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เรื่องสั้นแต่ละเรื่องได้เผยให้เห็นถึงการแบ่งแยก ไม่ยอมรับ ความเป็นอื่น ความเป็นคนนอก ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ความขัดแย้งซึ่งเป็นฉากในรวมเรื่องสั้นชุดนี้

โดยแนวโน้มที่มาของปัญหาที่ปรากฏอยู่ในรวมเรื่องสั้นชุดนี้นั้น เกิดจากรัฐกระบวนกรของรัฐ การปกครอง ที่สร้างภาพแทนของความเป็นไทย กล่าวคือความเป็นไทยนั้นคือการประพฤติ ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณี นับถือศาสนาพุทธ พุศฺ อ่าน เขียนภาษาไทย ศึกษาวิชาสามัญ ประวัติศาสตร์ไทย เมื่อรัฐสร้างภาพแทนนี้ให้กับความเป็นไทย มุสลิมซึ่งมีและยึดมั่นอัตลักษณ์ทั้งหมดที่กล่าวมาของตัวเอง จึงถูกกระบวนกรของรัฐที่สร้างขึ้นผลักดันออกมาให้มุสลิมกลายเป็นคนอื่น ดังภาพแทนที่ใช้คำว่า “แขก” เรียกมุสลิม ซึ่งหมายถึงผู้มาเยือน ไม่ใช่เจ้าของบ้าน กลุ่มผู้ก่อการร้าย จึงเป็นผลลัพธ์ ของกระบวนกรกลืนชาติที่รัฐพยายามทำตลอดยุคสมัย เรื่องสั้น

หลายเรื่องสะท้อนให้เห็นความพยายามปลูกฝังความเป็นไทยให้กับมุสลิม เช่น การบรรจุวิชาภาษาไทย วิชาสามัญในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) มุสลิมที่ยึดมั่นในอัตลักษณ์เดิมของตน จึงก้าวออกมาจากกรอบที่รัฐวางไว้ และพลักรัฐและกลุ่มคนที่มีภาพแทนความเป็นไทยที่รัฐสร้างไว้เป็นคนนอกสำหรับกลุ่มตน และใช้เป็นข้ออ้างในการใช้ความรุนแรง ภาพแทนอีกชั้นจึงถูกผูกติดกับมุสลิมโดยทั่วไป คือ กลายเป็นคนป่าเถื่อน ไม่น่าคบหา “แขก” จึงยิ่งกลายเป็นคนนอกสำหรับความเป็นไทย และยังขับเน้นความเป็นไทยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงการตั้งคำถามผ่านชื่อ “แขกในบ้านตัวเอง” ว่าวรรณกรรมชิ้นนี้ ผู้รวบรวมต้องการตั้งคำถามกลับสังคม ว่าใครกันแน่ที่เป็นแขกผู้บุกรุกพื้นที่เจ้าของบ้าน

เหตุผลอีกประการที่ผู้วิจัยเลือกศึกษางานเขียนชุดนี้ เนื่องจากความน่าสนใจของเนื้อหาที่ครอบคลุมปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความรู้สึกเป็นอื่น อันสะท้อนถึงความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่บนผืนแผ่นดินเดียวกัน ในรวมเรื่องสั้นชุดนี้ มีนักเขียนหลายคนที่น่าสนใจประเด็นปัญหาของจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเกิดจากการขาดความพยายามในการสื่อสารกันด้วยความเข้าใจ ซึ่งผู้วิจัยมองว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษาในสาขาวิชาภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ที่ต้องการให้ได้นำความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ไปใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับผู้คนต่างภาษาต่างวัฒนธรรมได้อย่างราบรื่น ตลอดจนเปิดใจยอมรับภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่าง ดังนั้นการศึกษาและวิเคราะห์เรื่องสั้นชุดนี้จึงจะนำมาซึ่งหนทางในการหลีกเลี่ยง หรือก้าวข้ามความคิดในการแบ่งแยก และสามารถถ่ายทอดเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความสงบสุขในสังคมอีกทางหนึ่งได้

และเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้วรรณกรรม ในการตรวจสอบความจริง เรื่องความเป็นอื่นที่เกิดขึ้นในสังคม เนื่องด้วยวรรณกรรมมีนักเขียนเป็นผู้ถ่ายทอด และนักเขียนเองก็เป็นสมาชิกส่วนหนึ่งในสังคม หากได้วรรณกรรมที่เป็นสมาชิกของสังคมที่นับถือศาสนาพุทธ และนักเขียนที่นับถือศาสนาอิสลามก็จะมีมิติที่หลากหลายขึ้น ซึ่งความคิดจากนักเขียนเหล่านี้ก็จะสะท้อนทัศนคติของคนในแต่ละยุค และสะท้อนเหตุการณ์ในแต่ละช่วงเวลาได้เช่นกัน รวมถึงวรรณกรรมยังมีบทบาทในแง่ของผู้ให้ความรู้ ซึ่งอาจมีอิทธิพลทางความคิดต่อผู้อ่านได้ ดังคำที่พิเชฐ แสงทอง ได้กล่าวว่า “คำขานรับ” ทั้งในเชิงยอมรับและโต้แย้งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อประเด็น “ความเป็นมลายูมุสลิม” ในสายธารวรรณกรรมเกี่ยวกับมลายูมุสลิมภาคใต้ ยืนยันให้เราเห็นถึงอำนาจของวรรณกรรมในการสร้างความรู้และความเป็นจริง ในช่วงทศวรรษ 2480-2520 วรรณกรรมปวารณาตนเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมความเป็นไทยและร่วมมือกับวาทกรรมอื่นๆ เช่น วาทกรรมการพัฒนา วาทกรรมประชาธิปไตย ในการกีดกันให้มลายูมุสลิมตกอยู่ในสภาพความเป็นอื่นในสังคมไทย (the other

within) การเกิดขึ้นของงานเขียนของนักเขียนมุสลิม และนักเขียนไทยพุทธบางส่วนในช่วงทศวรรษ 2530 โดยมีท่าทีของการฟื้นฟูและเสนอทางเลือกในการมองตัวตนมลายุมุสลิม ยืนยันคำกล่าวของมิเชล ฟูกูด์ ที่ว่าอำนาจนั้นกระจายตัวอยู่ทุกหนทุกแห่ง อำนาจไม่ใช่การปราบปราม หรือกดบังคับเพียงฝ่ายเดียว แต่อำนาจที่กระจายตัวนี้สร้างสรรคอำนาจท้องถิ่น (local power) และถือเป็นการได้กลับมาทบทรมความเป็นไทยที่ผูกขาดอำนาจเอาไว้ที่รัฐมาอย่างต่อเนื่องยาวนานจวบจนปัจจุบัน¹

อย่างไรก็ตาม ยังไม่อาจสรุปได้ว่าการที่มีความเคลื่อนไหวของนักเขียนที่ได้กลับมาทบทรมความเป็นไทยที่ผลักดันให้มุสลิมกลายเป็นคนชายขอบมีความเป็นอื่นนั้น จะทำให้เกิดการแบ่งแยกน้อยลง ทั้งนี้ ผู้วิจัยเชื่อว่า ไม่ใช่แค่เพียงอำนาจรัฐ หรือความเป็นไทยเพียงอย่างเดียวที่สร้างกลุ่ม สร้างความเป็นคนอื่นขึ้นมา หากแต่ความสำนึกร่วมกันในด้านอื่นๆ เช่น ศาสนา ก็สามารถสร้างกลุ่มคนที่มีศรัทธาและมองย้อนกลับไปที่คนหมู่มากที่นับถือศาสนาพุทธว่าเป็นคนนอกกลุ่มของตน และเป็นคนอื่นสำหรับตนได้เช่นกันในลักษณะเดียวกัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการนำเสนอภาพแทนอัตลักษณ์ทั้งของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และคนนอก ในรวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง"
2. เพื่อศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับความขัดแย้ง ความเป็นอื่น และกระบวนการที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอื่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านมุมมองนักเขียนร่วมสมัย

ขอบเขตของการศึกษา

1. เอกสารที่เป็นข้อมูลเบื้องต้น (primary sources) ได้แก่ รวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง"

¹ พิเชฐ แสงทอง, “ ‘พญกัญญาในแดนมหัศจรรย์’ ภารกิจของ ‘ความเป็นไทย’ ในวรรณกรรมว่าด้วยมลายุมุสลิม,” ใน รวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" (กรุงเทพฯ : นาค, 2550), 275.

2. เอกสารที่เป็นแหล่งข้อมูล (secondary sources) ได้แก่ หนังสือด้านทฤษฎีวรรณคดี วิจารณ์ บทวิจารณ์วรรณกรรม หนังสือทฤษฎีของนักวิชาการด้านอื่นๆ ที่มีความสำคัญต่อการศึกษา วิเคราะห์ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ การแบ่งแยก ความขัดแย้ง และความรุนแรง

สมมติฐานการศึกษา

1. รวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" นำเสนอภาพแทนอัตลักษณ์ของชาวมุสลิม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในฐานะของชาวมุสลิมพื้นถิ่นที่รักและหวงแหนในพื้นที่ของตน มีความยึดมั่นในความเชื่อทางศาสนาและประเพณีของตนอย่างเหนียวแน่น และเชื่อว่าตนเอง มีความแตกต่างจาก “คนนอก” ซึ่งหมายรวมถึงคนของราชการและคนทั่วไปที่ไม่ได้นับถือ ศาสนาอิสลาม

2. เรื่องสั้นหลายเรื่อง นำเสนอที่มาของปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดน ภาคใต้ โดยชี้ให้เห็นว่าประเด็นของความขัดแย้งมีที่มาจากความยึดมั่นในอัตลักษณ์ ความรู้สึกเป็น อื่น การมองเห็นผู้ที่ต่างจากตนว่าเป็นฝ่ายตรงข้าม โดยนักเขียนแต่ละคนชี้ให้เห็นว่าปัญหา ดังกล่าวไม่ได้เกิดจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นปัญหาที่เกิดทั้งจากชาวมุสลิมในพื้นที่ และคนนอก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เห็นถึงภาพแทนอัตลักษณ์ของมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านมุมมองของ นักเขียนเรื่องสั้นร่วมสมัย
2. เห็นถึงทัศนคติเกี่ยวกับความขัดแย้ง ปัจจัยและกระบวนการที่นำมาซึ่งความรุนแรง ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในมุมมองของนักเขียนร่วมสมัย
3. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาประเด็นเรื่องความขัดแย้งและความรุนแรงใน วรรณกรรมอื่นๆ ต่อไป

ขั้นตอนการศึกษา

1. ศึกษาเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" ด้วยการอ่านละเอียด
2. สืบค้นและรวบรวมข้อมูลเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ การแยกประเภท เทียม ความขัดแย้งและความรุนแรง
3. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเพื่อทบทวนวรรณกรรม

4. วิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมโดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องอัตลักษณ์ การแยกประเภทเทียบ ความขัดแย้งและความรุนแรง จัดกลุ่มข้อมูล จำแนกหัวข้อ และวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ
5. เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัย
6. เสนอผลงานวิจัยในรูปแบบการค้นคว้าอิสระ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาอัตลักษณ์ และกระบวนการที่ทำให้เกิดการแบ่งแยก มีความรู้สึกเป็นอื่นต่อกันในรวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ได้ดังนี้

งานวิจัยวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปี 2535 ของ ณรงฤทธิ์ สักดาณรงค์ เรื่อง “การวิเคราะห์เรื่องสั้นสะท้อนปัญหาไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้” ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เรื่องสั้นที่นำเสนอปัญหาที่พบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และศึกษาโลกทัศน์ของนักเขียนในเรื่องสั้นที่สะท้อนปัญหามุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งตีพิมพ์ใน วารสาร นิตยสาร หรือพิมพ์รวมเล่ม ระหว่างปี พ.ศ. 2516 -2530

งานวิจัยวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ปี 2551 ของ อ้อมดาว ลอยสุวรรณ เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นชุด คลื่นทะเลใต้ เรื่อง 6 ทศวรรษมุสลิมในวรรณกรรม: แขกในบ้านตัวเอง” ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบรวมของรวมเรื่องสั้น ตลอดจนกลวิธีประพันธ์รวมถึงภาพสะท้อนทางด้านวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมที่ปรากฏในเรื่องสั้นชุดคลื่นทะเลใต้ เรื่อง “6 ทศวรรษมุสลิมในวรรณกรรม : แขกในบ้านตัวเอง”

หนังสือรวบรวมการบรรยายและบทความในการสัมมนาวิชาการเรื่อง “มุสลิม มายาคติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม” ของ ศูนย์การศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 26 สิงหาคม 2552 โดยมี มาลี สิทธิเกรียงไกรเป็นบรรณาธิการ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ รูปแบบความสำนึกในชาติที่เปลี่ยนไป ประเทศไทยอาจประสบความสำเร็จในการสร้างความสำนึกร่วมกันของคนในชาติ แต่สถานการณ์ความรุนแรงที่ไม่มีวี่แววสงบในภาคใต้ เกิดการวิเคราะห์ว่าแม้ที่จริงแล้วความสำนึกร่วมของชุมชนเพียงด้านเดียว ปฏิบัติการของรัฐที่กดทับวัฒนธรรมท้องถิ่น การใช้อำนาจในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังภาษาวัฒนธรรมของชาติ ขณะที่ท้องถิ่นต้องยอมสูญเสียอัตลักษณ์ของตนเอง

สำหรับงานวิจัย “ทรรชนะต่อปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากรวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" นี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการนำเสนอทรรชนะเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้ที่นักเขียนนำเสนอผ่านเรื่องสั้น โดยใช้แนวคิดเรื่องมายาคติแห่งอัตลักษณ์ความเป็นอื่น และการแยกประเภทเทียม ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาที่อ้างอิงแนวคิดด้านการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมและกรอบความคิดเรื่องแนวทางสันติวิธี ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าจะช่วยให้การศึกษาวรรณกรรมมีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

บทที่ 2

แนวทฤษฎีและกรอบการวิจัย

ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยจำแนกออกเป็น 3 ประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์
 - 1.1 ความหมายและรูปแบบของอัตลักษณ์
 - 1.2 หมายแห่งอัตลักษณ์ และผลของหมายแห่งอัตลักษณ์
2. เอกสารและที่เกี่ยวกับการแยกประเภทเทียม
 - 2.1 ความหมายของการแยกประเภทเทียม
 - 2.2 ผลของการแยกประเภทเทียม
 - 2.3 ความหมายของคำว่ารัฐชาติ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ชุมชนจินตกรรม ประชาธิปไตย และอธิปไตย
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอื่น
 - 3.1 ความหมายของความเป็นอื่น
 - 3.2 ประเภทมุมมองของความเป็นอื่น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์

ความหมายและรูปแบบของอัตลักษณ์

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์มีความหมายสองนัยยะด้วยกัน คือความเหมือน และความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป นั่นคือการตีความหมายความเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบกันระหว่างคน หรือสิ่งของในสองแง่มุมมอง คือความหมายคล้ายคลึงและความแตกต่าง¹

¹ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, “วาทกรรมอัตลักษณ์,” ใน เอกสารทางวิชาการลำดับที่ 39 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547), 32.

กล่าวโดยอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์ เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ที่เราเป็นใคร และคนอื่นเป็นใคร นั่นเป็นการก่อกำเนิด และดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตัวเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้าง และสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่นๆ ด้วย

รูปแบบของอัตลักษณ์นั้น มีทั้งที่เป็นระดับปัจเจก (individual) และอัตลักษณ์ร่วม (collective) ในระดับปัจเจก บุคคลหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ ชาติ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ และศาสนา เป็นต้น ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้นถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่ม อย่างไรก็ตาม บนพื้นฐานของความเหมือนกันของกลุ่มนั้น ย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่น มาเป็นตัวกำหนดของความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน² ซึ่งสอดคล้องกับที่อภิญา เฟื่องฟูสกุล ได้กล่าวไว้ว่า การนิยามอัตลักษณ์ของสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นจากกระบวนการจำแนกแยกแยะ ตามมาด้วย การลากเส้นแบ่งสิ่งนี้ออกจากสิ่งนั้น และการปฏิเสธคุณสมบัติที่ไม่ใช่ตัวมันออกไป เช่น ความดีไม่ใช่ความชั่ว สีดำไม่ใช่สีขาว ในแง่นี้ ความหมายของอัตลักษณ์มิได้มีรากฐานอยู่ในตัวมันเอง ความดีและสีขาวอยู่ได้ก็เพราะอิงอาศัยความหมายของด้านตรงข้ามมาเปรียบเทียบ “ความเป็นอื่น” ที่ถูกปฏิเสธนี้เองคือเหรียญตรงข้ามที่เป็นเงื่อนไขจำเป็นของการมีอยู่ของอัตลักษณ์³

มายาการแห่งอัตลักษณ์และผลของมายาการแห่งอัตลักษณ์

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เห็นว่า เหตุที่อัตลักษณ์ความเป็นอะไรสักอย่างนั้น ทรงอำนาจมากพอที่จะทำให้ผู้คนเข่นฆ่าทำลายล้างผู้อื่นได้ น่าจะมาจากการมองตัวตน (self) ในลักษณะอัตนิยม (egocentrism) ที่บ่งบอกว่า “เรา” เป็นใครมาจากไหน และที่สำคัญคือในกระบวนการบ่งบอกนี้ ย่อมชี้ด้วยว่าใครไม่ใช่ “พวกเรา” แต่เป็น “คนอื่น” บ้าง อัตลักษณ์จึงกลายเป็น “กำแพง” ทำให้มองไม่เห็นและไม่เข้าใจคนอื่นจากแง่มุมของเขา และปิดกั้นมิให้พวกเขา มองเห็นสถานการณ์จากแง่มุมของเราด้วยเช่นกัน ซึ่งจากแนวคิดนี้ ก็คือมายาแห่งอัตลักษณ์ ที่สร้างและกำหนดขึ้น เป็นการมองตัวเอง หรือกลุ่มของตัวเอง ว่าเหนือกว่า ซึ่งผลที่ตามมาก็คือการใช้อำนาจ และความรุนแรงในการกดขี่ “คนอื่น” ตามมายาแห่งอัตลักษณ์ที่ตัวเองสร้างขึ้น ซึ่งข้ออ้างดังกล่าว ที่มนุษย์ใช้รองรับในการใช้ความรุนแรงผ่านการแบ่ง “พวกเขา” ออกจาก “พวกเรา” โดยแยกได้เป็น 4 ประเภท คือ

² ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, “วาทกรรมอัตลักษณ์,” ใน เอกสารทางวิชาการลำดับที่ 39 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 33.

³ อภิญา เฟื่องฟูสกุล, อัตลักษณ์ การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546), 76 .

1. การคิดว่าชนชั้นของตนเป็นจุดหลัก (class-centeredness) ชนชั้นของตนเหนือกว่า ซึ่งอาจารย์ชัยวัฒน์ ได้อธิบายเพิ่มเติมในหนังสือ “อาวุธมีชีวิต” แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรงว่าเป็นลักษณะหนึ่งของ “อัตนิยม (Egocentrism)” เป็นความสามารถในตัวของคนมนุษย์ในการแยกตนเองและกลุ่มของตนเองออกจากผู้อื่นและกลุ่มอื่น ในทางจิตวิทยาเรียกกระบวนการดังกล่าวว่า “Egocentric Perceiving” หรือการรับรู้โดยมีตัวเองเป็นศูนย์กลาง โดยอาศัยองค์ประกอบที่เรียกว่า “การแยกประเภทเทียม (Pseudospeciation)” เป็นตัวเร่งปฏิกิริยา ให้เราสามารถคัดฝ่ายที่แตกต่างจากเราลงไประดับความเป็นมนุษย์ประเภทเดียวกับเราได้ง่ายขึ้น

2. การยึดศาสนาเป็นศูนย์กลาง (religious-centeredness) โดยเชื่อว่าศาสนาของตนเหนือกว่า ซึ่งอาจารย์ชัยวัฒน์ ได้ย้าว่าศาสนาได้เป็นสาเหตุความรุนแรงโดยตรง แต่ถูกนำมาใช้เป็นข้ออ้างรองรับการฆ่าฟัน โดยสาเหตุจริงอาจอยู่ที่ปัญหาทางเศรษฐกิจ การแย่งชิงทรัพยากรหรืออำนาจ

3. ลัทธิเชื้อชาตินิยม (ethnocentrism) ดังกรณีตัวอย่างทั่วโลก เช่น นาซีเยอรมัน เชื่อในหลักเชื้อชาตินิยม พวกนี้เชื่อว่ามนุษย์แต่ละชาติพันธุ์มีความสามารถแตกต่างกัน โดยเชื่อว่าชาวอารยันเป็นชาติพันธุ์ที่ดีที่สุด พวกนี้มีความรู้ความสามารถและมีอำนาจพิเศษ มีความเข้มแข็ง จึงสมควรที่จะเป็นผู้นำ และปกครองประเทศต่างๆ ทั่วโลก⁴

4. ลัทธิชาตินิยม (nationalism) แนวคิดชาตินิยมให้ความสำคัญกับการสร้างชาติและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกันในชาติ และแน่อนยอมไม่ส่งเสริมความแตกต่างทางวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีกระบวนการปรับตัวเข้าสู่บริบทของสังคมไทยแตกต่างกัน⁵

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแยกประเภทเทียม

1. ความหมายของการแยกประเภทเทียม ซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นด้วยเงื่อนไขทางอาณาเขต วัฒนธรรมและการเมืองในการประชุมราชสมาคม ณ กรุงลอนดอนเมื่อปี 1965 ซึ่งให้เห็นว่า “ตั้งแต่แรกเกิดมนุษย์ในโลกแบ่งแยกตัวเองออกเป็นชาติ เป็นเผ่า วรรณะและชนชั้น มีศาสนา และอุดมการณ์ต่างกัน โดยมีเอกลักษณ์แต่ละชุดก็ดำรงอยู่ราวกับเป็นมนุษย์ประเภทต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นด้วยเจตนาธรรมเหนือธรรมชาติปัญหาสำคัญก็คือ ทั้งที่เดิมมนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวกัน (Species) แต่ก็ได้อาศัยความสามารถในการคิดคำนึงแบ่งประเภทเทียม (Pseudospeciation) ออกด้วยเงื่อนไข

⁴ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *อาวุธมีชีวิต* (กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, 2546), 30.

⁵ อมรา พงศาพิชญ์, *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 137.

ทางอาณาเขต วัฒนธรรม และการเมือง ประเภทเทียมเหล่านี้ปล่อยให้มนุษย์คิดเอาได้ว่าตนเองเท่านั้นเป็นมนุษย์ประเภทที่แท้จริง และคิดว่ากลุ่มอื่นทั้งหมดหรือบางกลุ่มไม่ใช่มนุษย์ แต่เป็นอะไรบางอย่างที่ต่ำกว่ามนุษย์ เมื่อ "เรา" เห็นว่า "คนอื่น" ไม่ใช่คนเหมือนเราหรือไม่ใช่พวกเรา การที่จะใช้ความรุนแรงกับเขาก็กลายเป็นเรื่องไม่ยาก"⁶

การแยกประเภทและการสร้างอัตลักษณ์ลงนี้เป็นตัวอย่างที่มีอยู่ในสังคมเพื่อที่จะรับใช้อัตตา (Self) ของทั้งส่วนรวมและปัจเจก และยังเกิดอีกตามากเท่าไรก็ย่อมมีโอกาสทำลายผู้คนมากขึ้นเท่านั้น ปัญหาคือระบบสังคมของมนุษย์ได้ก่อให้เกิดอคติที่ทำให้เห็นสิ่งลงเป็นความจริง และปัญหาก็อยู่ที่คนในสังคมไม่กล้าที่ตรวจสอบ "สิ่งเท็จ" เหล่านั้น เพราะเราก่ออยู่ภายใต้มายาคติที่สร้างความหมายใหม่ให้เราเชื่อต่างไปจากความเป็นจริง หากแต่ต้องช่วยหนุนเสริมให้คนเล็กคนน้อยเหล่านี้ได้ออกเสียงวิพากษ์วิเคราะห์สังเคราะห์ให้เห็นแก่ันมากกว่ากระพี้และอ่อนโยนต่อความเป็นมนุษย์ ทั้งของตนเองและของเพื่อนมนุษย์ในโลก⁷

2. ผลของการแยกประเภทเทียม พงศธร จันทรลีโอน กล่าวไว้ว่า ความรุนแรงที่เงียบกริบแต่เป็นเหมือนคลื่นใต้น้ำที่คอยกัดกร่อนชีวิตของคนเล็กคนน้อยคนขาดโอกาส คนชายขอบ คนกลุ่มน้อย มิได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หากแต่มันถูกประกอบสร้างขึ้นอย่างเป็นกระบวนการ ที่ทำให้บุคคลดังกล่าวไม่สามารถ หรือถูกปฏิเสธหนทางที่จะเข้าถึงการได้รับตำแหน่งสำคัญ และเป็นสัญลักษณ์ทางเศรษฐกิจ ศาสนา การเมือง วัฒนธรรมแต่ถูกทำให้กลายเป็นคนอื่น (the others) จะด้วยเหตุแห่งความไม่ใช่ไทย (non-Thai identity)⁸

อัตลักษณ์นั้นเพียงแยกคนกลุ่มหนึ่ง ออกจากคนกลุ่มอื่น และปิดกั้นโอกาสการติดต่อสื่อสารเพื่อ “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” เท่านั้น แต่การแยกประเภทเทียมนี้ทำงานอีกขั้นหนึ่ง คือ กดฝ่ายที่แตกต่างจาก “กลุ่มเรา” ลงไปจากระดับความเป็นมนุษย์ ดังนั้นเมื่อการแยกประเภทเทียมมารวมกับมายาการแห่งอัตลักษณ์ ก็สามารถใช้เป็นข้ออ้างรองรับการใช้ความรุนแรงกับเพื่อนมนุษย์ได้ไม่ยากนัก ดังกรณีนักบินสหรัฐ เรียกการนำเครื่องบินไปทิ้งระเบิดชาวเวียดนามว่าไป “ล่ากระต่าย” หรือยังผู้คนราวกับว่ามนุษย์เป็นเพียง “หุ่นผ้าเล็กๆ” ในสงครามเวียดนามนั้น กำแพงแห่งอัตลักษณ์ระหว่าง “ประชาธิปไตย” กับ “ลัทธิคอมมิวนิสต์” มีอยู่หนาแน่นมากมายหลายชั้นขวาง

⁶ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม* (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2539), 45.

⁷ พงศธร จันทรลีโอน, “ความรุนแรงเชิงบรรทัดฐาน ความเป็นการเมือง เรื่องพื้นที่และอัตลักษณ์ของชายขอบบริการอิสระในเมืองเชียงใหม่,” *วารสารเพศวิถีศึกษา* 1 (2554) : 147

⁸ เรื่องเดียวกัน, 147.

กันความเข้าใจในกันและกันอยู่ก่อนแล้ว เมื่อรวมกับการแยกประเภทเทียมที่เห็นชีวิตผู้คนเป็นสัตว์ และสิ่งของยิ่งช่วยให้มาฟันได้ง่ายขึ้นไปอีก

กรณีสุดโต่งของการสร้างอัตลักษณ์ และสร้างการแยกประเภทเทียม โดยอธิบายถึงวิธีการฝึกหน่วยกล้าตายของรัฐบาลนาซีสหรัฐ ซึ่งก็คือกระบวนการสร้างนักฆ่ามันเอง ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1. คัดเลือกผู้มีบุคลิก “ก้าวร้าวอย่างซัดซา” (passive aggressive) ซึ่งเป็นคนมีพลังแต่มีวินัยและไม่ประสาท อาจมีอารมณ์พลุ่งพล่านฆ่าคนได้โดยไม่รู้สึกละอาย

2. นำฝึกลดความรู้สึก (desensitize) ที่มนุษย์มีต่อความรุนแรง ด้วยให้ดูภาพยนตร์เนื้อหารุนแรงโดยมีอุปกรณ์บังคับไม่ให้ผู้ดูขยับศีรษะหรือปิดตาได้ ในขั้นนี้ ความรู้สึกที่ถูกลดทอนลงไป คือ ความเมตตาสงสาร ความรู้สึกผิดหรือเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ กระทั่งความหวาดกลัวก็ถูกลดทอนไปด้วยเช่นกัน

3. การทำให้ศัตรูไม่ใช่มนุษย์ (dehumanize) แต่เป็นสิ่งมีชีวิตชั้นต่ำ ผ่านการบรรยายแสดงภาพหรือภาพยนตร์สะท้อนวัฒนธรรมที่น่ารังเกียจในดินแดนศัตรู เช่น แสดงภาพชาวจีนและญวนกินเนื้อสุนัขให้ทหารในสังกัดอเมริกันซึ่งเป็นสังคมที่รักสุนัขดู เพื่อให้เห็นว่าชาวจีนและญวนเป็นอนารยะ เป็นชีวิตชั้นต่ำ ไม่ใช่มนุษย์ อัตลักษณ์และการแยกประเภทเทียมที่กลายมาเป็นอัตราระดับส่วนรวม และเป็นฐานให้เหตุผลรองรับการใช้ความรุนแรงนี้ ทำให้สังคมเกิดอคติเห็นสิ่งลงเป็นจริง จะแก้ได้จึงต้องให้ระบบการศึกษาส่งเสริมให้คนกล้าตรวจสอบ “สิ่งที่เจอ” และมีระดับการวิพากษ์เพียงพอที่จะแยกแยะออกจากกระฟู่ เป็นการศึกษาที่อ่อนโยนต่อความเป็นมนุษย์ทั้งของตนเอง และของเพื่อนมนุษย์ได้⁹

ความหมายของคำว่ารัฐชาติ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ชุมชนจินตกรรม แผ่นดิน ประชาธิปไตย และอธิปไตย

ถ้อยแถลง ลงชื่อ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ที่ว่า เชื้อชาติ ชนชาติ เผ่า เผ่าพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นคำที่ใช้กันทั่วไปในความหมายกว้างๆ ว่าหมายถึง กลุ่มคนที่มีชีวิตอยู่ในพื้นที่บริเวณหนึ่ง มีภาษา วิถีชีวิต จารีตประเพณี คล้ายคลึงกัน รวมทั้งอาจมีความสำนึกว่าเป็นคนที่มีสายโลหิตเดียวกัน และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางวัฒนธรรมหากแต่การศึกษาทางมานุษยวิทยา ในรอบร้อยปีที่ผ่านมา และสถานการณ์ของโลกปัจจุบัน ทำให้เราต้องตระหนักว่าความเป็นชาติพันธุ์และสำนึกทางชาติพันธุ์เป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนกว่านั้นมาก

⁹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม, 48.

เอ็ดมุน ลีช นำเสนอว่า ลักษณะทางชาติพันธุ์มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติหรือสายโลหิต หากแต่เป็นกระบวนการที่เกิดจากการหล่อหลอม ก่อรูปขึ้นจากวิถีการดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งนำมาสู่การศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ ความมีสำนึกชาติพันธุ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ซึ่งมิได้เกิดมาจากลักษณะทางพันธุกรรม หากแต่อาศัยการเลือกหยิบยกลักษณะทางวัฒนธรรมบางอย่าง เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหาร บ้านเรือน และขนบธรรมเนียม มาเป็นเส้นแบ่งแยกความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งออกจากอีกกลุ่มหนึ่ง ลักษณะเหล่านี้สามารถแปรผันตามสถานการณ์และเคลื่อนไหวได้เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป¹⁰

สอดคล้องกับที่ วีระ สมบูรณ์ กล่าวไว้ว่า “ชาติ” เป็นผลมาจากการบัญญัติให้ “ชาติพันธุ์” หนึ่งเป็นกลุ่มชนหลัก หรือ “ชาติพันธุ์เป็นใหญ่” (Dominant Ethnicity) ครอบครองอาณาเขตที่มีเส้นแบ่งแดนชัดเจน¹¹

คำว่า “รัฐ” (state) มักถูกอธิบายว่า มีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ ดินแดน ประชากร รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย มีความหมายรวมไปถึงการมีเอกราช การได้รับการยอมรับจากรัฐอื่นๆ และการมีสถานะของตนเองในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เมื่อมีคำว่า “รัฐ” ก็ต้องมีคำว่า “ชาติ” (nation) ซึ่งมีความหมายเน้นหนักในเรื่องความเหมือน ไม่ว่าจะเป็นความผูกพันทางสายเลือด เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ วัฒนธรรมประเพณี ดังนั้น ชาติจึงไม่ใช่สิ่งที่เป็นรูปธรรมเช่นเส้นเขตแดน และไม่ได้เสื่อมสลายไปได้ง่ายๆ ด้วยเหตุนี้ เราจึงพบถึงความหลากหลายของคนที่ยังอยู่ในอาณาเขตประเทศเดียวกัน เช่น คนเชื้อสายมอญ คนเมือง (เขียงใหม่) คนจีน ในเมืองไทย เป็นต้น ดังนั้น คำว่า “รัฐชาติ” (nation-state) จึงมีความหมายรวมไปถึงเขตแดนและผู้คน แต่คำดังกล่าวมักให้ความสำคัญกับเขตแดนในการกำหนดว่า ใครสมควรจะเป็น “ประชา” ของรัฐชาติหนึ่ง¹²

สุมิตร สุวรรณ กล่าวไว้ว่า ประชากร (population) รัฐทุกรัฐจะต้องประกอบไปด้วยประชากร อาศัยอยู่จึงจะเป็นรัฐ ในทางตรงกันข้ามหากประชาชนใดที่ไม่มีดินแดนต้องร้อนรุ่มเนजर ก็ไม่อาจเป็นรัฐได้ ประชากรดังกล่าวนี้นี้จะต้องมีแหล่งทำมาหากิน ดำรงชีวิตอยู่ภายในขอบเขตดินแดนที่แน่นอน

¹⁰ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, “วาทกรรมอัตลักษณ์,” ใน เอกสารทางวิชาการลำดับที่ 39 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 32.

¹¹ วีระ สมบูรณ์, รัฐ-ชาติ ชาติพันธุ์ ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยความเป็นชาติ ความ เป็นรัฐ และปัญหาชาติพันธุ์ (กรุงเทพฯ : สมมติ, 2553). 89.

¹² สร้อยมาศ รุ่งมณี, “มุมมองบ้านสามย่าน,” กรุงเทพธุรกิจ, 13 มีนาคม 2551, 13.

ดินแดน (territory) ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญของรัฐ จะถือว่ารัฐเป็นรัฐได้ต้องมีองค์ประกอบ คือดินแดนที่มีอาณาเขตแน่นอนมั่นคงคำว่าดินแดนนี้ให้หมายถึงส่วนที่เป็นดิน เป็นอากาศเหนือพื้นดินและส่วนที่ติดกับทะเล

รัฐบาล (government) การที่จะเป็นรัฐบาลได้ นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ คือ ต้องมีหน่วยงานที่มีอำนาจปกครองบริหารได้อย่างแท้จริง หน่วยงานนี้เรียกว่ารัฐบาลซึ่งทำหน้าที่กำหนดนโยบายและนำไปใช้ให้ได้ผล รัฐบาลมีหลายแบบ ตามปกติรัฐบาลจะประกอบด้วย ส่วนที่บัญญัติ ส่วนที่ใช้ และส่วนที่ดีความตามกฎหมาย หรืออำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ นั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีหน่วยย่อยลงไปอีก เรียกว่าหน่วยงานทางการปกครอง (Administrative Agencies) ซึ่งทำหน้าที่บริการให้ประชาชน¹³

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ ได้กล่าวว่า อำนาจอธิปไตย (sovereignty) รัฐต้องมีอำนาจอธิปไตย คืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ทำให้รัฐสามารถดำเนินการทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกของตนได้อย่างเต็มที่ เป็นอิสระจากการควบคุมของรัฐอื่นๆ อำนาจอธิปไตยมีผลสำคัญประการหนึ่งคือ ทำให้รัฐมีเอกราช และสามารถที่จะเป็นตัวของตัวเองได้ เช่น การกำหนดนโยบายของตนเอง การนำนโยบายของตนไปบังคับใช้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องตกอยู่ใต้อาณัติของรัฐอื่นใด อำนาจอธิปไตยนี้เองที่ทำให้เกิดผลสำคัญอย่างยิ่งต่อความเป็นรัฐเพราะหากมีองค์ประกอบเพียง ประชากร ดินแดน และรัฐบาล แต่ปราศจากอธิปไตยแล้ว ก็ทำให้ดินแดนนั้นไม่มีสภาพเป็นรัฐ¹⁴

ศาสตราจารย์เบน แอนเดอร์สัน ผู้เขียนหนังสือ *Imagined Communities* (ชุมชนจินตกรรม) ได้ กล่าวว่า “ชุมชนจินตกรรม” เป็นนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในยุคของความทันสมัยที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นชุมชนรูปแบบใหม่ มีลักษณะแตกต่างไปจากชุมชนขนาดเล็กหรือชุมชนชาติพันธุ์ที่ผู้คนรู้จักกันและกันบนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน “ชุมชนจินตกรรม” ก็คือรัฐชาติสมัยใหม่ที่สมาชิกของชุมชนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเหนือความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์หรือชุมชนทางศาสนา ประกอบด้วยผู้คนหลายชาติพันธุ์ หลายภาษา มีประเพณีความเชื่อที่แตกต่างกัน แต่ร้อยรัดกันด้วยสำนึกของความเป็นชาติเดียวกัน สมาชิกใน “ชุมชนจินตกรรม” นี้ต่างก็มีฐานะเป็นพลเมืองของรัฐชาติ ถูกหล่อหลอมเข้าด้วยกัน โดยใช้ภาษาทางการร่วมกัน มี

¹³ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา (นครปฐม : การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ศาสตร์และชุมชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน, 2554), 10.

¹⁴ ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, เอกสารการสอนชุดวิชา หลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์ หน่วยที่ 1-9 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2546), 55.

ประวัติศาสตร์ชาติร่วมกัน มีวัฒนธรรมชาติร่วมกัน แม้ว่าสมาชิกในชุมชนแบบใหม่นั้นจะไม่รู้จักกันมาก่อน แต่ทุกคนก็ล้วนแต่มีสำนึกว่าต่างเป็นสมาชิกของชุมชนชาติเดียวกัน¹⁵

ก่อนอื่นเราต้องตระหนักว่าการคิดเกี่ยวกับรัฐในมิติวัฒนธรรมนั้นเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะจิตสำนึกและกระบวนการคิดของเราส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่รัฐได้วางรากฐาน และผลิตซ้ำไว้แล้วอย่างที่เราแทบจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้นเวลา “เรา” คิดเกี่ยวกับ “รัฐ” จึงต้องตั้งข้อสงสัยอยู่เสมอว่า เรากำลัง “คิด” หรือ รัฐกำลัง “คิด” ผ่านตัวเรากันแน่¹⁶

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอื่น

ความหมายของความเป็นอื่น

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้กล่าวถึงความ “คนอื่น” กับ “จังหวัดชายแดนภาคใต้” ว่า เมื่อได้อ่าน “คู่มือข้าราชการ” สิ่งที่คุณวิจัยได้เรียนรู้คือกระบวนการปฏิบัติต่อคนมุสลิมในฐานะที่เป็น “คนอื่น” ไม่ใช่ฐานะที่เป็น “พวกเรา” การพยายาม “เข้าใจ” และ “เข้าถึง” ชุมชนมุสลิมของกลไกรัฐไทย ไม่ว่าจะเป็นในอดีตหรือปัจจุบัน โดยทั่วไปแล้วเป็นการพยายามเข้าใจ “คนอื่นที่อยู่ภายใน” (The others within) เพื่อประโยชน์ทางการปกครอง เป็นการรวมเข้ามาเพื่อแยกออกไปในฐานะ “คนอื่น” (Inclusive Exclusion of the Others) ไม่ใช่เป็นการรวมเข้ามาในฐานะ “พวกเรา”¹⁷

ชัยวัฒน์ยังได้กล่าวถึงมายาการแห่งอัตลักษณ์ อันเป็นการอาศัยลักษณะเฉพาะพิเศษของตนหรือกลุ่มของตนมาแยกพวกตนออกจากผู้อื่น และสถาปนาความสัมพันธ์ให้ “ผู้อื่น” กลายเป็นอะไรที่ด้อยกว่า ต่ำต้อยกว่า “พวกเรา” หรือกระทั่งกลายเป็นวัตถุหรือสิ่งที่มีไขมันนุษย์อื่นๆ ที่ “เรา” สามารถทุบทำลายหรือใช้ความรุนแรงด้วยได้ เช่นการสร้าง “ความเป็นอื่น” ให้กับฝ่ายที่แตกต่างจากตน สร้างความเกลียดชังผ่านกระบวนการผลิตซ้ำทางความรู้ ความคิด ผ่านช่องทางสื่อสารทั้งที่เป็นทางการมากกลายเป็นสิ่งที่มีผู้สนใจศึกษากันมากในปัจจุบัน จากนั้น ก็ใช้ภาพความถูกต้อง ศักดิ์สิทธิ์ของตนเองประสมกับภาพความเลวร้ายไม่ไขมันนุษย์ของ “ฝ่ายตรงข้าม” เป็น “ข้ออ้าง

¹⁵ สร้อยมาศ รุ่งมณี, “มุมมองบ้านสามย่าน,” กรุงเทพฯธุรกิจ, 13.

¹⁶ วีระ สมบูรณ์, รัฐ-ชาติ ชาติพันธุ์ ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยความเป็นชาติ ความ เป็นรัฐ และปัญหาชาติพันธุ์, 42.

¹⁷ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, แผ่นดินจินตนาการ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2551), 301.

รองรับ” (justifications) การใช้ความรุนแรงกับ “ฝ่ายศัตรู” เพื่อจัดหรือทำลายการบงการให้อยู่ในอำนาจของฝ่ายตนในที่สุด¹⁸

มุมมองความเป็นอื่น

การนิยามคนชายขอบอาจจะมาจากทั้งคนส่วนใหญ่พูดถึงคนส่วนน้อยในเชิงเป็นอื่น (Otherness) ที่ด้อยกว่าตัวเอง หรือคนส่วนน้อยมองตัวเองว่าได้ดีกว่าก็ได้ แต่บางครั้งคนส่วนน้อยก็อาจมองว่าคนส่วนใหญ่ก็เป็นคนชายขอบก็ได้ ถ้าที่ว่างทางวัฒนธรรมของคนส่วนน้อยคิดว่าตัวเองเข้มแข็งกว่า¹⁹

ในบทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ การแยกประเภทเทียม และความเป็นอื่น เพื่อมาเป็นทฤษฎีประกอบคำอธิบายความรู้สึกเป็นอื่นหรือความเป็นคนนอกซึ่งพบในรวมเรื่องสั้นชุด “แขกในบ้านตัวเอง” ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีมุมมองปรากฏอยู่ 2 มุมมอง ได้แก่ 1) ชาวมุสลิมมลายูในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ที่ยึดถือหลักศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดมองออกไปยังกลุ่มข้าราชการ เจ้าหน้าที่รัฐ และคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ กับ 2) คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธมองออกไปยังคนไทยมุสลิมมลายูในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ว่าเป็นพวกป่าเถื่อน นิยมความรุนแรง ซึ่งไม่ว่าจะเป็นในด้านใด ต่างก็มีแนวคิดที่ว่าตนและกลุ่มพวกของตนนั้นสูงส่งกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นการแยกประเภทเทียม (Pseudospeciation) ด้วยเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือ 1) เงื่อนไขทางอาณาเขตวัฒนธรรม และ 2) เงื่อนไขทางการเมือง ซึ่งผู้วิจัยจะได้อภิปรายด้วยทฤษฎีทั้งหมดโดยอาศัยกรอบความคิดดังที่ได้กล่าวมาในบทที่ 3 ต่อไป

¹⁸ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ความรุนแรงจัดการ “ความจริง” ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), 309.

¹⁹ สุนิตดา ชูสวัสดิ์, ชาไก : การสร้างความเป็นอื่นในบริบทการพัฒนาของรัฐไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2553), 40.

บทที่ 3

“แขก” กับความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนใต้: การศึกษาวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรม

จากการศึกษาทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 เปรียบเทียบกับเรื่องสั้นทั้ง 15 เรื่องในหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด “แขกในบ้านตัวเอง” ซึ่งให้เห็นว่า นักเขียนแต่ละคนมีความเห็นตรงกันว่า ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น เป็นผลมาจากความรู้สึก “เป็นอื่น” ในประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ 1) การยึดมั่นในกลุ่มตนซึ่งสะท้อนผ่านแนวคิดเรื่องมายาคติแห่งอัตลักษณ์ และ 2) การบ่มเพาะความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์กับผู้ “เป็นอื่น” ผ่านแนวคิดเรื่องการแยกประเภทเทียม

มายาคติแห่งอัตลักษณ์

อัสฮา โต๊ะซาน กล่าวว่า “อัตลักษณ์” เป็นความรู้สึกของบุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนในกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันคือใคร” ในสายตาคนอื่น อัตลักษณ์นั้นเป็นลักษณะที่มีความสลับซับซ้อน และไม่ได้ชี้เฉพาะเจาะจงไปในเรื่องใด หรือในลักษณะใดในร่างกายอย่างรัดกุม สำหรับคนคนหนึ่งแล้วสามารถระบุได้ว่ามีหลายอัตลักษณ์ภายในคนคนเดียว¹

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต กล่าวถึงความหมายของ “มายาคติ” ไว้ว่า เป็นภาษาแบบหนึ่ง ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อใช้ในการทำหน้าที่กดทับ ปกปิด ซ่อนเร้นความเป็นจริงบางอย่างที่อาจทำให้อำนาจถล่มทลาย ขณะเดียวกันก็บิดเบือนความจริงโดยใช้กระบวนการสร้างความเป็นเหตุเป็นผลเพื่อสถาปนาความชอบธรรม อีกทั้งยังมีการควบคุมแบบแอบแฝงผ่านกลไกโฆษณาชวนเชื่อเพื่อหล่อหลอมสิ่งผิดปกติกให้ดูเหมือนเป็นเรื่องธรรมดาสามัญและเป็นธรรมชาติรูปสัญลักษณ์แห่งมายาคติถูกสร้างขึ้นมาอย่างหลากหลาย เชื่อมโยงเป็นองค์ประกอบเชิงเครือข่ายอย่างซับซ้อน เพื่อสื่อ

¹ อัสฮา โต๊ะซาน, *อัตลักษณ์กับความเป็นชาตินิยม* [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 22 มกราคม 2555. เข้าถึงได้จาก <http://www.artgazine.com/shoutouts/viewtopic.php?t=10818>

ความหมายสองระดับ ระดับแรกสะท้อนความหมายตรงตัวตามรูปสัญลักษณ์ ส่วนระดับที่สองเป็นความหมายที่แอบแฝงซึ่งชักนำให้ยอมรับอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมอย่างไม่รู้ตัว เช่น การเลือกตั้งเป็นรูปสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ความหมายระดับแรกคือการแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย แต่ความหมายในระดับสองที่แอบแฝงอยู่คือ การโน้มน้าวให้สังคมยอมรับอำนาจของทุนนิยมสามัญ ซึ่งเป็นผู้ควบคุมการเลือกตั้งเอาไว้ได้ทั้งหมด²

จากการศึกษาเรื่องสั้นชุด “แขกในบ้านตัวเอง” ผู้วิจัยพบว่า มายาคติแห่งอัตลักษณ์เป็นปมประเด็นสำคัญที่ผู้เขียนหยิบยกมากล่าวถึงในฐานะเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นคนในพื้นที่และคนภายนอกพื้นที่ ต่างก็มีส่วนร่วมในการทำให้เกิดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความยึดมั่นถือมั่นในกลุ่มพวกของตนเองไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

อัตลักษณ์มุสลิม: “พื้นที่” ทางวัฒนธรรมกับการยึดศาสนาเป็นศูนย์กลาง

ผู้วิจัยพบว่า ภาพแทน (representation) ที่โดดเด่นที่สุดของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ปรากฏในรวมเรื่องสั้นชุด “แขกในบ้านตัวเอง” คือ การเป็นพื้นที่ของคนมุสลิม ที่ซึ่งศาสนาอิสลามไม่ได้เป็นเพียงศาสนา หากแต่ยังเป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ และสิ่งที่ร้อยรัดความเป็นหนึ่งเดียวกันของคนในพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกัน ความยึดมั่นในศาสนาอย่างแรงกล้านี้เอง ที่ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้เขียนหลายคนมองว่าเป็นที่มาของความรู้สึกแปลกแยกแตกต่าง จนกลายเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งและความรุนแรง

ในเรื่องสั้น “บทกวีของรอหิมะ มะหมาด” ของ มงกุฎ อร์ดี ผู้เขียนได้นำเสนอความรู้สึกแปลกแยกผ่านตัวละครรอหิมะ มะหมาด เด็กนักเรียนชายชาวมุสลิมที่มีต่อครูสาวชาวพุทธ

“เราเป็นคนไทยด้วยกันทั้งนั้น” ฉันท [ครู] เริ่มต้นในชั่วโมงหนึ่ง และไม่ทันที่จะพูดประโยคต่อไปก็ได้ยินเสียงคัดค้าน “ผมเป็นแขก” ฉันทยิ้มกับตัวเอง และยิ้มกับพวกเขาที่นั่งอยู่เบื้องหน้าไม่ห่างกันมากนัก “ครูจะอธิบายให้เธอฟัง คนที่นับถือศาสนาอิสลามมักจะเรียกตัวเองว่าแขกหรือฮัจยี หรือโตะครูก็นับถือศาสนาอิสลาม แต่ในเมื่อเราอยู่ในเมืองไทย เราก็เป็นคนไทย ที่นับถือศาสนาพุทธ เราเรียกว่าไทยพุทธ คนไทยที่อยู่บนภูเขาและนับถือศาสนาไม่เหมือนกับพวกเรา เราเรียกว่าชาวไทยภูเขา พวกเธอแม่แต่พ่อแม่ของเธอ ฮัจยี หรือโตะครู นับถือศาสนาอิสลามเราก็เรียกว่าคน

² พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, มายาคติของการปรองดองเพื่อฟอกความผิด [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ 23 มกราคม 2555. เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000037302>

ไทยอิสลาม (...) ฉันหิบบแผนที่ประเทศไทยขึ้นมากาง ในสถาบันที่ฉันเรียนและในหลักสูตรไม่เคยถึงข้อปลีกย่อยเหล่านี้ ฉันเองก็ไม่คิดมาก่อนเหมือนกันว่าอุปกรณ์การสอนวิชาภูมิศาสตร์จะสามารถนำมาใช้ในวิชาหน้าที่พลเมืองได้ แต่เมื่อเจอปัญหาเช่นนี้ โดยสัญชาตญาณ ฉันต้องหาทางออกที่คิดว่าดีไว้ก่อนในเบื้องต้น ฉันใช้นิ้วมือชี้ไปที่จุดหนึ่งซึ่งปรากฏอยู่เลื่อนรางในแผนที่ “ที่นี่คือตำบลที่ครูและพวกเธออยู่ หมู่บ้านของเราอยู่บริเวณนี้พวกเราที่นี่ส่วนมากนับถือศาสนาอิสลาม แต่เธอดูให้ดี นี่คือแผนที่ประเทศไทยที่เราอยู่ตรงนี้อยู่ในประเทศไทย ดังนั้น พวกเราทุกคนก็เป็นคนไทยเหมือนกับคนไทยที่อยู่ในอำเภอ หรืออยู่ในจังหวัด” ฉันวางแผนที่ไว้บนโต๊ะ “แต่พอผมบอกว่าผมเป็นแขก พ่อผมก็เป็นแขก พ่อผมไปเมกกะมาแล้ว”

(บทกวีของรอหิม : 70 - ตัวหนาของผู้วิจัย)

สำหรับเด็กที่ได้รับการปลูกฝังเรื่องอัตลักษณ์และความแตกต่างทางศาสนาอย่างเข้มข้นอย่างรอหิม เขาและพวกพ้องชาวมุสลิมของเขาไม่ใช่คนไทย หากแต่เป็น “แขก” ซึ่งหมายถึงการเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม และในขณะเดียวกัน คำว่า “แขก” นี้ ยังกินความหมายถึงความรู้สึกแปลกแยก ไม่เข้าพวกกับ “คนไทย” ซึ่งหมายถึงเฉพาะคนที่นับถือศาสนาพุทธ ที่ฝังลึกอยู่ในสำนึกของเด็กน้อยผ่านการปลูกฝังของพ่อผู้เคร่งครัดในหลักศาสนา สิ่งที่เห็นได้ชัดคือ ความพยายามของครูที่จะใช้แผนที่เป็นอุปกรณ์ประกอบการอธิบายความเข้าใจเรื่องความเป็น “ประเทศไทย” ให้กับรอหิมและเพื่อนๆ นั้น สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจที่ไม่ต้องตรงกันระหว่างครูกับรอหิม สำหรับครูแล้ว “แผนที่” ซึ่งเป็นตัวแทนของการกำหนดพื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์และความเข้าใจเรื่องความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ (nation state) นั้น เป็นตัวกำหนดสถานภาพความเป็นประชากรไทย ความขัดแย้งระหว่างครูกับรอหิมเกิดจากการที่มีมติพื้นที่ของครูไปซ้อนทับเข้ากับ “พื้นที่” ของรอหิมและพวกพ้องชาวมุสลิม ซึ่งถูกกำหนดโดยมิติทางวัฒนธรรมภายใต้หลักศาสนาอิสลาม ดังจะเห็นได้ว่าความเป็นชาวมุสลิมสำหรับรอหิมและพ่อของเขาขึ้นอยู่กับที่ได้ปฏิบัติตามข้อบัญญัติทางศาสนาโดยสมบูรณ์ ซึ่งในที่นี้ถูกนำเสนอผ่านการ “ไปเมกกะ” ความพยายามของครูในการปลูกฝังความคิดเรื่องการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ “ไทย” นั้น มีค่าเท่ากับความพยายามที่จะก้าวล่วงเข้ามารุกราน “พื้นที่” ของรอหิมและพวกครูไม่เพียงเป็นคนแปลกหน้าที่ต่างศาสนา แต่ครูยังเป็นเสมือนตัวแทนของอำนาจรัฐที่พยายามจะกร่อนเซาะอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของพวกเขาให้เจือจางลงด้วยการกดให้อัตลักษณ์ทางศาสนาของพวกเขาเป็นเพียงสิ่งรองลงไปจากการเป็น “คนไทย” โดยที่พวกเขาไม่เต็มใจ

แม้เมื่อครูพยายามจะแสดงความเป็นมิตรต่อรอหิมและชาวมุสลิมด้วยการกล่าวว่าเธอก็อยากจะมีโอกาสได้ไปเมกกะบ้างสักครั้งหนึ่งหากมีโอกาสดังกล่าว ความรู้สึก “เป็นอื่น” ที่รอหิมมีต่อครูของเขาก็เผยชัดเมื่อเขายืนยันว่าครูเป็นคนไทยพุทธและไม่ควรจะไปเมกกะ

“ครูไปคุยกับพ่อของเธอมานะ พ่อของเธอก็มีความรู้ดี เพราะได้ไปเมกกะมาได้ไปในที่ ศาสดาของศาสนาอิสลามเคยอยู่ ไปคารวะหิญาบะ ไปเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนา ครูเองก็อยากไปเหมือนกันถ้ามีโอกาส ถ้าเธอคิดจะไปเมื่อไหร่บอกครูด้วยนะ ครูจะไปด้วยคน จะได้มีเพื่อนคุย” จันพยายามหวานล่อ “แต่ครูเป็นคนไทย นับถือศาสนาพุทธ” เขาแย้งไม่ลดละ

(บทกวีของรอหิม: 71)

คำพูดโต้แย้งของรอหิมข้างต้น แสดงให้เห็นการขีดกั้น “ผู้อื่น” ออกจาก “พื้นที่” ของตนเอง รอหิมแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเขาไม่เพียงแต่ปฏิเสธที่จะยอมรับตนเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย แต่ในขณะเดียวกัน เขาก็ไม่ต้องการให้ “ผู้อื่น” ก้าวล่วงเข้ามาใน “พื้นที่” ของเขาด้วย

อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญที่มิงกุ อรดี นำเสนอไว้ในตอนท้ายของ “บทกวีของ รอหิม” นั้น เป็นดังบทสรุปของปลายทางความแปลกแยกที่ผู้เขียนมองว่าอาจจะไม่มีวันบรรจบกันได้ เมื่อรอหิมการบ้านตามคำสั่งของครูเป็นบทกวีขนาดสั้นบทหนึ่ง

เขาเปิดสมุดของตัวเองส่งให้ฉันดูลายมือชุกชอกเพียงบรรทัดเดียวที่ฉันเห็น เส้นดินสอ เสมอดั้นเสมอปลาย “ครูดีกับผม ผมดีกับครู ครูดีผม ผมแพงครู” ฉันอ่านในใจ ไม่กล้าถามตัวเองว่า ฉันควรจะมีความรู้สึกเช่นไร

(บทกวีของรอหิม: 72)

บทกวีของรอหิม สะท้อนให้เห็นวิถีคิดแบบ “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” ซึ่งเป็นแนวคิดที่คนทั่วไปมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีคิดแบบชาวมุสลิม ดังที่มักจะเห็นปรากฏอยู่ในกฎหมายของประเทศมุสลิมต่างๆ และยังเป็นเหมือนศาสนที่รอหิมตั้งใจส่งให้กับครูเพื่อตอบย้ำความดั่งมั่นของเขาว่ามุสลิมไม่มีวันเป็นพวกเดียวกับคนไทยพุทธได้ และการจะสามารถอยู่ร่วมกันได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าครูจะต้องเคารพในสิทธิเหนือ “พื้นที่” ของเขา (ซึ่งในบริบทนี้ “ร่างกาย” ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของสิทธิเหนือ “พื้นที่” ของทั้งครูและรอหิม) บทกวีสั้นๆ ของรอหิม จึงไม่เพียงแสดงเจตจำนงอย่างชัดเจนในเรื่องของ “พื้นที่” หากแต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เขารู้สึกว่ากำลังก้าวล่วงเข้ามาใน “พื้นที่” ของเขา

อัตลักษณ์มุสลิมในกรณีของ “บทกวีของรอหิม” นั้นถูกนำเสนอผ่านการยึดถือในคำสอนอย่างเคร่งครัดตามที่ได้รับการปลูกฝังมาจากพ่อ การยึดมั่นในบทบัญญัติเรื่องการแสวงบุญยังนครเมกกะ และการแต่งกายที่สะท้อนวัฒนธรรมอิสลาม ในขณะที่ครูก็มีความเป็น “คนอื่น” อย่างชัดเจนจากการที่ไม่ได้นับถืออิสลาม การแต่งกายแบบคนพุทธ และการเป็นตัวแทนของรัฐ

อย่างไรก็ตาม ความเป็นปรีภัยในขอบเขตของ “พื้นที่” ทางศาสนานั้น ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่กลุ่มคนที่เป็นพวก “นอกศาสนา” อย่างชัดเจนเช่นในกรณีครูใน “บทกวีของรอหิม มะหมาด” เท่านั้น หากแต่ในหลายกรณี ยังหมายรวมถึง “ผู้ทรยศ” อีกด้วย ดังที่ยอดา สะเซ็มเซ็ง ได้ถ่ายทอดไว้ในเรื่องสั้น “บทกวีแห่งเทือกเขา”

ในรอบเดือนที่ผ่านมาได้มีการตายเกิดขึ้นเกือบสิบครั้ง ล่าสุดคือการตายของพ่อเฒ่ายูโซะห์กับลูกชายและลูกสะใภ้ที่ถูกพวกขบวนการกล่าวหาว่า**สมคบกับพวกนอกศาสนา**

(บทกวีแห่งเทือกเขา: 98 - ตัวหนาของผู้วิจัย)

ใน “บทกวีแห่งเทือกเขา” ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าความรู้สึกเป็นอื่นและการใช้ความรุนแรงนั้นสามารถเกิดขึ้นได้แม้แต่ท่ามกลางชาวมุสลิมด้วยกัน เพียงเพราะคนบางกลุ่มถูกเชื่อว่า “สมคบกับพวกนอกศาสนา” ขอบเขตของ “หมู่บ้าน” ซึ่งนอกจากจะเป็นการกำหนดพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แล้ว ยังมีนัยของการกำหนดพื้นที่ทางการปกครองของรัฐด้วยในเวลาเดียวกันนั้น ไม่อาจหลอมรวมให้คนที่อาศัยร่วมกันรักษาความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ เพราะเพียงแค่มีใครสักคนแสดงออกว่ามีสัมพันธ์อันดีกับคนพุทธและเจ้าหน้าที่ราชการอย่างครอบครัวของพ่อเฒ่ายูโซะห์ ก็จะถูกตราหน้าว่าเป็นผู้ทรยศ เพราะเท่ากับได้ก้าวพ้นเส้นแบ่งของความเป็นมุสลิมไปสู่การเป็นหมู่บ้านกับ “พวกนอกศาสนา” โดยปริยาย การ “ละเมิด” กฎของ “พื้นที่” ได้กลายเป็นข้ออ้างของฝ่ายที่นิยมความรุนแรงในการสังหารครอบครัวของพ่อเฒ่ายูโซะห์อย่างโหดเหี้ยม

หาก “บทกวีของรอหิม” แสดงให้เห็นถึง “ความเป็นไปได้” ในการใช้ความรุนแรง สิ่งที่ผู้เขียนนำเสนอใน “บทกวีแห่งเทือกเขา” ก็คือการนำเสนอการใช้ความรุนแรงเป็นหนทางในการรักษา “พื้นที่” ของตนอย่างเป็นรูปธรรม

การแบ่งแยกพวกเขา-พวกเรา ที่ปรากฏในเรื่องสั้นหลายๆ เรื่องนั้น แสดงให้เห็นว่าความเป็นมิตรหรือศัตรูในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ นั้น ถูกตัดสินด้วยการแสดงตนเป็นมุสลิมด้วยประการต่างๆ ในเรื่องสั้น “กาติมะฮ์” รัดนัชย มานะบุตร นำเสนอสิ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการแสดงตนเป็น “พวกเดียวกัน” กับชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ ได้แก่ การสวด

กาลิมาะฮ์ ซึ่งก็คือการกล่าวปฎิญาณตนว่าจะเป็นมุสลิมอย่างแท้จริง ซึ่งมีความสำคัญถึงขนาดที่สามารถกำหนดความเป็นความตายของมนุษย์คนหนึ่งได้

ตอนสายวันหนึ่ง บนถนนสายหนึ่ง มีเหตุการณ์ ‘หุคฺรุดสายหนึ่ง’ โดยคนกลุ่มหนึ่ง คนพูดกันถึงเรื่องนี้ว่าคนพวกนั้นบังคับให้ผู้โดยสารลงจากรถแล้วเลือกจ่อยิงเฉพาะคนที่ไม่มีกาลิมาะฮ์ มีคนเห็นแป๊ะกิมีโดยสารกับรถเมล์คันนั้นด้วย หากเป็นเช่นนั้นจริงๆ ยากที่จะรอดชีวิตกลับมาได้

(กาลิมาะฮ์: 143 – คำวนาของผู้วิจัย)

แป๊ะกิมีสามารถเอาชีวิตรอดจากการโจมตีโดยสามารถได้ด้วยการสวดกาลิมาะฮ์ เพื่อแสดงตนว่าเป็น “พวกเดียวกัน” กับกลุ่มโจรซึ่งเป็นชาวมุสลิม ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามก็ตาม แต่สำหรับเจ๊ะรง ผู้เป็นหนึ่งในขบวนการมุสลิมหัวรุนแรง เพื่อนสนิทของเขาก็กลับกลายเป็นศัตรูที่ไม่อาจปล่อยให้มีชีวิตอยู่ต่อไปได้เมื่อเขาได้ค้นพบว่า แป๊ะกิมีไม่ได้มีความศรัทธาในบทสวดและศาสนาอิสลามอย่างแท้จริง การสร้างทำเป็น “พวกเดียวกัน” เป็นความผิดที่ไม่อาจให้อภัยและทำให้เจ๊ะรงตัดสินใจหันกลับมาสังหารเพื่อนของเขาในท้ายที่สุด

“แกยังจำปีนกระบอกนี้ได้หรือเปล่า? ปีนอาภาที่เคยแผดเสียงสังหารต่อคนต่อหน้าต่อตาแกเมื่อครั้งที่วันหุคฺรุดเมล์ บัดนี้ปีนกระบอกเดิมจะทำหน้าที่ของมันเป็นอีกครั้งด้วยกติกาเดิม” เจ๊ะรงหันปลายกระบอกไปยังร่างของเพื่อน “ฉันอยากได้ยินเสียงกาลิมาะฮ์ออกจากปากแกอีกครั้ง”

(กาลิมาะฮ์: 151)

จะเห็นได้ว่าสำหรับ “คนกลุ่มหนึ่ง” การแยกแยะว่าใครเป็นพวกเดียวกันและใครไม่ใช่มันกระทำได้อย่างง่ายดาย ด้วยเรื่องความแตกต่างทางศาสนา สัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นมุสลิมไม่ใช่เพียงสิ่งที่สะท้อนถึงความเชื่อของบุคคล แต่ยังกลายเป็นสิ่งที่ตัดสินความเป็นมนุษย์และโอกาสในการมีชีวิตของคนคนหนึ่ง

**ลัทธิเชื้อชาตินิยมกับการเชื่อว่าเชื้อชาติพันธุ์ของตนเหนือกว่าเชื้อชาติอื่น
(ethnocentrism)**

นอกเหนือจากอัตลักษณ์ทางศาสนา ซึ่งเป็นภาพแทนที่เข้มข้นของความเป็นจังหวัดชายแดนใต้แล้ว ความต่างทางชาติพันธุ์และการสำนึกทางประวัติศาสตร์ ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่นักเขียนหลายคนนำเสนอในฐานะต้นตอของความรู้สึกแปลกแยกของคนในพื้นที่ ซึ่งเมื่อถึงที่สุด ก็จะนำมาซึ่งความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรง

ในเรื่องสั้น “แมงคาเรือง” ชาคิต โกชะเรือง ได้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการครอบงำและปลุกกระดมทางความของกลุ่มไม่หวังดีนั้น สามารถกระทำได้โดยง่ายผ่านทางประเด็นชาติพันธุ์ โดยอ้างอิงอยู่กับประวัติศาสตร์เรื่องรัฐปัตตานี

พวกนั้นมอบหนังสือเล่มเล็กๆ ให้ข้างในนั้นอัดแน่นไปด้วยเรื่องเล่าความเป็นมาของ
รัฐปัตตานีอันรุ่งเรืองในอดีต และราวกับว่าภาพนั้นได้เติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปในชีวิต เขาขลุ่ย
ซู่ขณะดื่มน้ำที่พวกนั้นยื่นให้ พร้อมกับถุงผ้าเล็กๆ ที่มีแมงคาเรือง อะไรหนอ ทำให้เขาถึงกับไม่
ยอมลดราวาศอกให้กับปีะ?

“ปีะปิดหูปิดตา ปีะมองไม่เห็นพวกเราถูกรังแกมานานแล้ว” เขาได้ยื่นเสียงอันแปร่งปร่า
ของตัวเองขึ้นมาอีก

“ไม่ ภูเขาไม่ฟังมึงอีกต่อไป” ฮามะสายหน้า พลงถอนหายใจลึก

“อับดุลนาแซ มึงจำคำกูไว้เถอะ ไม่ว่าจะเป็นอย่างไ พวกเราก็มีแต่จะเดือดร้อน ขึ้นทำอะไร
บ้าๆ ลงไป สุดท้ายชาวบ้านอย่างเราๆ นี่แหละคือคนเดือดร้อน”

“ไม่ใช่ปีะ โลกมันเปลี่ยนไปแล้วหากเราอ่อนแอ เรามีแต่จะถูกข่มเหง ไปเรื่อยๆ เราทุกคน
ต้องลุกขึ้นมาสู้กับมันสิ”

“ไม่ใช่แกคิดไปเอง”

“เราถูกกระทำครั้งแล้วครั้งเล่า ปีะจะให้เราทำอย่างไร”

ปีะแกทำหน้านิ่งเงียบ

“ปีะเปลี่ยนไป ไม่ใช่พวกเราอีกต่อไป”

(แมงคาเรือง : 184)

สำหรับอับดุลนาแซ เขาและชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ นั้น แท้จริงแล้วไม่ได้
เป็น “คนไทย” ความสำนึกในเชิงชาติพันธุ์ของอับดุลนาแซ ผูกติดอยู่กับประวัติศาสตร์เรื่องรัฐ
ปัตตานีที่เคยรุ่งเรืองในอดีตและเชื้อชาติมลายูของบรรพบุรุษ การที่ได้เรียนรู้ว่ารัฐปัตตานีนั้นถูก

รวมเข้ากับพื้นที่ของ “รัฐไทย” จึงนับเป็นบาดแผลทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อชาว “รัฐปัตตานี” ต้องถูกเรียกรวมว่าเป็นคนไทยไปด้วยแล้ว ยิ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการถูกกดขี่ทางชาติพันธุ์ ความพยายามของรัฐในการปลูกฝังเรื่องความเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย ถูกมองว่าเป็นความพยายามที่จะกลืนกลายอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อให้ชาว “รัฐปัตตานี” ต้องตกเป็นเบี้ยล่างภายใต้การปกครองที่พวกเขาไม่ได้ยินดี อันนำมาซึ่งความรู้สึกต่อต้านอำนาจรัฐ จนกระทั่งถึงการใช้ความรุนแรงในที่สุด

แต่ในความเป็นจริงแล้ว ความรู้สึกแปลกแยกทางชาติพันธุ์นั้นไม่ได้เกิดจากชาวมุสลิมในพื้นที่เพียงฝ่ายเดียว ในเรื่องสั้น “บ่ายปลายเดือนเมษา ที่ฝนตกลงมาเป็นน้ำร้อน” ของศิริวร แก้วกาญจน์ ความรู้สึกแปลกแยกในทางชาติพันธุ์ได้รับการนำเสนอผ่านบริบทของชุมชน ที่แม้จะไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่จริงจังหรือการใช้ความรุนแรง แต่สิ่งที่ผู้เขียนนำเสนออีกแสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นในความต่างทางชาติพันธุ์ที่มีผลต่อสำนึกทางอัตลักษณ์ที่แปลกแยกของตัวละครได้อย่างน่าสนใจ

แม่เฒ่ายังชี้หน้าตะลอกลูกๆ หลานๆ บางคนที่นั่งอยู่ใกล้ๆ ว่าให้ขยับที่ทางให้กับบรรดาญาติทางฝ่ายแม่ของแกจากจังหวัดริมชายแดนประเทศมาเลเซียด้วย ทั้งที่ตลอดชีวิตที่ผ่านมาแม่เฒ่าไม่เคยหยาบคายต่อใคร น้ำผึ้งของฉันทคนหนึ่งพูดเป็นเชิงหยอกเข้าว่าบ้านนี้ไม่ต้อนรับแขก! ได้ยินเช่นนั้น ทุกคนที่มาเฝ้าไข้ก็พากันหัวเราะคริกครื้นสนุกสนาน ทว่าตรงกันข้ามกับแม่เฒ่าที่ปล่อยโฮออกมาอย่างกับเด็กๆ พร้อมกับพึมพำซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่าพวกเขาไปกันหมดแล้ว พวกเขาไม่พอใจที่พวกเราไม่เคารพ และให้เกียรติจึงพากันกลับไปเมืองปัตตานีกันหมดแล้ว

(บ่ายปลายเดือนเมษาฯ : 198 - ตัวหนาของผู้วิจัย)

จะเห็นได้ว่าถ้อยคำที่แสดงความแบ่งแยกและเหยียดหยามชาวมุสลิมมลายูซึ่งแสดงออกได้อย่างเปิดเผยในกลุ่มคนไทยพุทธ กลายเป็นมุขตลกที่สร้างความครื้นเครงในหมู่คนไทยพุทธราวกับเป็นเรื่องปกตินิยมมา แม้ว่าชาวบ้านจะไม่ได้แสดงความรังเกียจแม่เฒ่า ซึ่งเป็นชาวมุสลิม แต่ก็ไม่ได้เลืงเล่ที่จะล้อเลียนชาติกำเนิดของหญิงชราซึ่งผูกพันอยู่กับความเป็นมุสลิมมลายู หรือ “แขก” ในความเข้าใจแบบเหมารวมของชาวบ้าน ราวกับว่าเป็นสิ่งที่ชวนขัน

แนวคิดเดียวกันนี้ ปรากฏซ้ำในงานเขียนของอย่างกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าทัศนคติที่แบ่งแยกและเหยียดหยามชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ นั้น เกิดจากความคิดแบบเหมารวมและความรู้สึกที่ว่าคนไทยพุทธนั้นมีสถานภาพที่สูงส่งกว่าชาวมุสลิมมลายู ดังที่ปรากฏในเรื่องสั้น “แมวแห่งบูเกะกรือซอ”

ฮารานโกรธเป็นฟืนเป็นไฟ ปฏิเสธจริงจั่งว่าเขาไม่รู้จักแมวตัวนี้ พวกเราชิงหัวเราะ เขายี้วะ จัดขนาดคว่ำแม่วะโยนลงข้างทาง แต่เวงกลับลงไปเสียบก่อน พร้อมทำเป็นดุฮารานที่ไม่เคารพ นับถือเมีย เขาใช้คำว่า “พวกแขกก็เป็นแบบนี้” (...) เขาเพิ่งเข้าร่วมชุดปฏิบัติการกับเรากั้งนี้เป็นครั้งแรก จูดยักอยู่ตรงนิสยชอบชมคนอื่นของเขา ทำให้มีทัศนคติเหยียดหยามมุสลิม ถือว่าเป็นชนส่วนน้อย บางครั้งเขาถึงขนาดจบบ้างกฎบางข้อของศาสนา

(แมวแห่งบูเกะกรือซอ: 111 - ตัวหนาของผู้วิจัย)

เมื่อมนุษย์เราเผชิญกับบริบทของความแตกต่างหลากหลาย ไม่ว่าจะทางศาสนา ชาติพันธุ์ หรือวัฒนธรรม เรามักจะมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่า ศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมของเรานั้น เป็นสิ่งที่ดีงามและสูงส่งกว่าผู้อื่น จากการศึกษาเรื่องสั้นชุด “แขกในบ้านตัวเอง” ผู้วิจัยพบว่า ความรู้สึกที่ตนเองสูงส่งกว่าผู้อื่นนั้น นับเป็นประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนนำเสนอในฐานะของต้นตอแห่งปัญหาความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรง

การที่ “เวง” ชาวไทยพุทธซึ่งทำงานให้กับรัฐ ไม่ลังเลที่จะเปิดเผยอคติที่เขามีต่อชาวมุสลิมมลายูในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ถึงแม้ว่าเขาจะปฏิบัติงานอยู่ท่ามกลางพื้นที่ของคนเหล่านั้นก็ตาม แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความรู้สึกว่าตนเอง ทั้งในฐานะที่เป็นคนไทย นับถือศาสนาพุทธ และเป็นคนของรัฐ มีสถานภาพที่สูงส่งกว่าคนในพื้นที่ที่แตกต่างจากเขาทั้งในแง่ของศาสนา ชาติพันธุ์ และวิถีวัฒนธรรม เวงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของผู้ที่มีทัศนคติแบบเหมารวม (stereotype) ต่อ “คนอื่น” ดังจะเห็นได้จากคำปรามาสของเขาต่อคนในพื้นที่ว่า “พวกแขกก็เป็นแบบนี้” สำหรับเวงแล้ว “พวกแขก” หมายถึงจนถึงชาวมุสลิมมลายูในจังหวัดชายแดนใต้ โดยประเด็นที่เขาโจมตีในที่นี้คือการที่ศาสนาอิสลามอนุญาตให้ชายชาวมุสลิมสามารถมีภรรยาได้ถึงสี่คน ซึ่งเป็นสิ่งที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของคนไทยพุทธที่เวงคุ้นเคย แทนที่เขาจะยอมรับว่าสิ่งนี้เป็นความต่างทางวัฒนธรรม เขากลับมองว่าการอนุญาตเช่นนั้นเป็นสิ่งที่น่าละอายและไม่ถูกต้อง โดยยึดเอาความคุ้นเคยทางวัฒนธรรมของตนเองมาเป็นเครื่องตัดสิน และเหมารวมเอาว่าชายชาวมุสลิมทุกคน

จะต้องมกมากในคามคุณจึงได้พึงใจในการมีกรรมมากกว่าหนึ่งคนและเป็นพวกที่ไม่รู้จักการให้เกียรติผู้หญิง

การจับจ้วงเอาศาสนาและเหมารวมถึงเชื้อชาติของคนที่เขาเรียกว่า “แขก” ของเวงยังรวมไปถึงความคิดที่ว่า “แขก” ทุกคนจะต้องเป็นคนป่าเถื่อนนิยมความรุนแรง “แขก” สำหรับเวงคือ คนชายขอบ ที่ไม่อ่อนด้อยกว่าในความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้การแสดงความเหยียดหยามและการใช้ความรุนแรงกับคนเหล่านี้เป็นสิ่งที่เขาพึงจะกระทำได้

ไอ้แขกหัว - - - มึงยอมรับมาสิ ว่าพวกมึงฉุดครูปไป” พร้อมเสียงระเบิดหัวเราะของเวง
เด็กชายถ่มน้ำลายพรวดใส่หน้า แวดาบในใบหน้าอ่อนเยาว์ฉายโชนทั้งความคั่งแค้นและพระนาง
เวงสบถคำหยาบพลางสะบัดฝ่ามือลงบนปากซึ่งฟันน้ำออกมานั้น

(แมวแห่งบูเกะกรือซอ: 135)

การที่เวงกล่าวหาเด็กชายชาว “แขก” ว่าก่ออาชญากรรมด้วยการฉุดคร่าครูสาวไปนั้น มีรากฐานมาจากความเชื่อที่ว่า “พวกแขก” นั้นเป็นกลุ่มคนที่มีความมกมากในคาม แม้ว่าผู้ที่เขากล่าวหาจะเป็นเพียงเด็กชายคนหนึ่ง ทว่าความรู้สึกว่าตนเองเหนือกว่าของเวง ได้รับการสนับสนุนด้วยการที่เขาถืออำนาจรัฐอยู่ในมือ เขาถือสิทธิของความเป็นเจ้าหน้าที่ภายใต้อำนาจของรัฐไทยในการกล่าวหาว่า แสดงความเหยียดหยามด้วยถ้อยคำหยาบคาย และลงท้ายด้วยการใช้ความรุนแรงต่อคนที่เขามองว่า “ต่ำกว่า”

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า นักเขียนจำนวนมากพยายามแสดงให้เห็นว่า ความยึดมั่นถือมั่นในอัตลักษณ์ของตนเองและการตัดสินผู้อื่นอย่างเหมารวม ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของศาสนาหรือชาติพันธุ์นั้น แท้จริงแล้วก็อาจจะเป็นเพียงมายาคติที่ทำให้เกิดความหลงไปเชื่อไป โดยปราศจากข้อเท็จจริงรองรับ เรื่องสั้นส่วนมากแสดงให้เห็นว่า ทศนคติที่ตัวละครมีต่อทั้งตนเองและผู้อื่นนั้น ท้ายที่สุดแล้วก็มักจะเป็นการรับรู้ที่เกิดจากการปลูกฝังสั่งสอนต่อๆ กันมา การได้รับการบอกเล่า การโฆษณาชวนเชื่อ หรือแม้แต่การจ้องล่อลวงให้เชื่อไปเช่นนั้นเพื่อรองรับอุดมการณ์บางอย่างของกลุ่มผู้ไม่หวังดี โดยเฉพาะในแง่ของการชักจูงให้เข้าสู่วังวนของความรุนแรง

ในเรื่องสั้น “หนี” ของ สายธารสิโป ตัวละครถูกล่อลวงให้เข้าใจว่า ผู้ที่เป็นชาวไทยพุทธและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่แม้จะเป็นชาวมุสลิมก็ต้องถูกกำจัดเพราะเป็น “คนทรยศ”

มันวางใบปลิวไปทั่วเมืองในใบปลิวบอกว่าจะมาทุกคนที่อยู่ฝ่ายเจ้าหน้าที่ จะเอาชีวิตชาวไทยพุทธเพราะเป็นคนนอกศาสนา มันจะมาชาวไทยมุสลิมที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเพราะเป็นคนทรยศต่อเส้นทางของพระเจ้า

(หนี: 163)

จะเห็นได้ว่า ความหวาดระแวงในเรื่อง “หนี” นั้น แท้จริงแล้วก็เกิดจากความพยายามปลุกปั่นของกลุ่มผู้ไม่หวังดีที่ไม่ต้องการให้ชาวบ้าน ไม่ว่าจะมุสลิมมลายู ไทยมุสลิม หรือไทยพุทธ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกิดความสมักระหว่างกัน โดยใช้ “ใบปลิว” เป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อ ทั้งนี้เพราะความระส่ำระสายที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ จะเอื้อให้ฝ่ายต่อการเข้าแทรกแซงของกลุ่มผลประโยชน์ที่ต้องการฉกฉวยโอกาส คำว่า “คนทรยศต่อเส้นทางของพระเจ้า” ในที่นี้ จึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของมายาคติที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้ความรุนแรงของกลุ่มผู้ไม่หวังดี

ในเรื่อง “แมวแห่งบูเกะกรือซอ” กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ได้ให้ตัวละครของเขาอธิบายถึงที่มาที่ไปของแนวคิดที่มีการเชื่อมโยงกลุ่มคนมุสลิม หรือคนที่มีเชื้อสายมลายู ซึ่งถูกเรียกอย่างเหมารวมว่าเป็น “พวกแขก” ว่าเป็นพวกชั่วร้ายน่ากลัวและป่าเถื่อน ความเชื่อดังกล่าวนั้นดูจะสอดคล้องเป็นอย่างดีกับภาพจำที่รัฐบาลพยายามป้อนให้กับ “ประชาชน” ของตนว่าพวกมุสลิมมลายูเหล่านี้เป็นพวกนิยมคอมมิวนิสต์ ต่อต้านรัฐบาล มีพฤติกรรมที่ไม่สมควรนับเป็นคนในชาติไทย โดยนำเอาแนวคิดชาตินิยมมาเป็นเครื่องมือปลุกกระดมความคิดต่อต้านชาวมุสลิมมลายู

วัยเด็กผมถูกสอนให้เกลียดกลัวมุสลิม ตอนเป็นเด็กขามร้องไห้แง ผู้ใหญ่จะให้เราระวังให้ดี เดี่ยวพวกแขกจะมาฆ่าฟันกวัดไต่ไปกิน ทำให้เรากลัวจับจิต มีความเชื่อข้อหนึ่งซึ่งผมจำฝังใจมากระทั่งโตใหญ่ว่า ศาสนาอิสลามสอนคนให้ฆ่าสัตว์ เพราะเชื่อว่าช่วยให้สัตว์เหล่านั้นพ้นจากห้วงทุกข์ ได้ไปเกิดบนสวรรค์ ผมไม่แน่ใจว่าเป็นผู้ใหญ่คนใดที่สอดใส่ทัศนคติผิดๆ ให้เช่นกัน นั่นทำให้ผมวาดภาพมุสลิมเป็นพวกทมิฬหินชาติ จนกระทั่งผมเติบโตเป็นผู้ใหญ่ถึงได้มองเห็นว่า เพราะผมเกิดในช่วงกระแสโจรแบ่งแยกดินแดนเริ่มรุนแรง ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าผู้ได้รับผลจากการ โหมโฆษณาทางการเมืองมากที่สุดคือเด็กๆ ผมใช้เวลาหลายปีกว่าจะขจัดความกลัวจากล้างมุสลิมให้หมดสิ้นจากโลกออกไปได้ เช่นเดียวกับที่ไม่กี่ปี

ต่อมา ผมมีความเชื่ออย่างจริงจังว่าคอมมิวนิสต์ใช้คนไถนาแทนควาย ความที่เห็นภาพใน
โฆษณาสื่อเรื่องราวเช่นนี้ติดหัวทุกคร้วเรือน

(แมวแห่งบูเกะกรือซอ: 120)

จากตัวอย่างข้างต้น กนกพงศ์ฯ ได้แสดงทัศนะว่า ในขณะที่รัฐพยายามจะผนวกรวมพื้นที่
จังหวัดชายแดนใต้ด้วยการกลืนกลายชาวมุสลิมมลายูเข้าเป็นส่วนหนึ่งชาติไทยนั้น รัฐเองกลับเป็น
ผู้สร้างความรู้สึกแบ่งแยกให้กับคนในชาติ ด้วยการกำหนดลักษณะความเป็นไทยขึ้นมา ความเป็น
อื่นที่ไม่ใช่ไทยที่ปรากฏในเรื่องสั้นอย่าง แยก ความเป็นโจร ความเป็นคอมมิวนิสต์ จึงเกิดขึ้น และ
ถูกถ่ายทอดสู่ประชาชน จากผู้ใหญ่ไปยังเด็กรุ่นหลัง อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุด “ผม” ก็ได้ตระหนัก
ว่า ภาพจำที่เขาเคยมีเกี่ยวกับชาวมุสลิมมลายูนั้น ไม่ได้ต้องตรงกับความเป็นจริงแต่อย่างใด ตัวเขา
เป็นเพียงหนึ่งใน “เด็กๆ” ที่ตกเป็นเหยื่อของมายาคติที่ได้รับการปลูกฝังผ่านการโฆษณาชวนเชื่อ
ของรัฐ

มายาคติทางชนชั้นและการถือตนเป็นศูนย์กลาง (class-centeredness)

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นและสถานภาพทางเศรษฐกิจเป็นปมประเด็นหนึ่งที่
ผู้เขียนในหนังสือรวมเรื่องสั้นชุด “แยกในบ้านตัวเอง” ชี้ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเป็นอื่น
ของตน โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับ “คนไทย” ที่พวกเขามองว่าได้รับโอกาสที่ดีกว่าจากรัฐใน
ฐานะพลเมือง เป็นการตั้งคำถามของนักเขียนถึงพื้นที่ทางสังคมของคนไทยมุสลิมที่ต้องเผชิญ
ปัญหาในพื้นที่ทางสังคมของตนเองและโอกาสที่มีอยู่ในพื้นที่สังคมไทยพุทธใน “ใครจะเปลื้องบาป
นี้ให้ฉัน” ตัวละคร “เทพ” มองว่าตนมีความเหนือกว่าชาวมุสลิมมลายูในพื้นที่ที่เขาเข้าไปอยู่ เพราะ
เขามาจากเมืองใหญ่ และมีการศึกษาสูง

เขามายู้อย่างไม่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อพักผ่อนก่อนไปเรียนต่อในกรุงเทพฯ ตอนกลับเทพ
กลับไปโดยสร้างความเจ็บช้ำ และทิ้งความเกลียดแค้น พยาบาทไว้ในดวงจิตเพื่อนของเขาชั่วชีวิต
เทพได้บุตรหญิงซึ่งสาวบริสุทธิ์ เขาอาจไม่รู้ว่ำนั่นคือดวงใจของชากริยา นอกเสียจากสาวบ้านป่าคน
หนึ่ง วันหนึ่งตามไหล่เขาที่จะลงไปยังแม่น้ำ แล้วปลุกปล้ำข่มขืนเธอ

(ใครจะเปลื้องบาปนี้ให้ฉัน: 33)

ความทรงจำในสถานภาพของคนทำให้เทพเชื่อว่าเขาสามารถจะกระทำต่อคนพื้นเมืองที่เขามองอย่างเหยียดหยามว่า “ต่ำกว่า” อย่างไรก็ได้ตามแต่จะพอใจ สำหรับเขา บุญทรงเป็นเพียงหญิงชนบท ยากจน และไม่มีอำนาจต่อรองทางสังคม ในขณะที่ตนเป็นเพศชาย มีฐานะ และมีการศึกษา จึงสามารถกดขี่ ใช้ความรุนแรง และลงมือข่มขืนชำเราเธอโดยไม่รู้สึกละอายใจที่ตนกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ผิด แม้ท้ายที่สุด กฎหมายก็ไม่สามารถเอาผิดกับเทพได้ จนที่สุดแล้วผลตอบแทนที่เทพได้รับก็คือการตอบโต้ด้วยความรุนแรงจากคนที่หมดสิ้นหนทาง

ในลักษณะเดียวกันนี้ยังเป็นต้นเหตุของความขัดแย้ง ในเรื่องสั้น “เงาะอุเซ็ง” ซึ่งสะท้อนให้เห็นผลจากการเอารัดเอาเปรียบ ที่ผลักดันให้คนมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้จำนวนหนึ่งเกิดความรู้สึกถูกกดขี่และไม่ได้รับความเป็นธรรมจนต้องหันเข้าหาการทำผิดกฎหมายและการใช้ความรุนแรงเพื่อตอบโต้กับความไม่เป็นธรรมที่ได้รับจาก “ชนชั้นที่สูงกว่า” ซึ่งตัดสินจากการเป็นคนของบ้านเมือง

ทำไมแวมายจึงนิยมชมชอบกับงานผิดกฎหมาย และทำไมคนบนภูเขาที่แต่งกายอย่างทหาร ปาจึงขึ้นชมกลิ่นคาวเลือดและควันปืนคำถามเหล่านี้ประดังสู่ห้วงความคิดของผมไม่ขาดสาย ผมนึกคำตอบที่หลายคนให้เหตุผลว่า เพราะเขาจนเขาไม่มีความรู้ เขาถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน และข้าราชการบางคนที่ไม่มีความรับผิดชอบทำงานแบบผักชีโรยหน้า หวังอามิสสินจ้าง เพื่อตนเองและพวกพ้อง

(เงาะอุเซ็ง: 58)

ใน “เงาะอุเซ็ง” ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความยากจนและการไร้โอกาสทางการศึกษาของชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดช่องว่างในลักษณะคู่ตรงข้าม ไม่ว่าจะเป็น คนรวย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนไทยพุทธ กับชาวบ้านจนๆ ซึ่งมักจะเป็นคนมุสลิม ผู้มีการศึกษากับชาวบ้านที่ไม่มีความรู้ ข้าราชการกับชาวบ้าน นายทุนที่เข้ามาฉกฉวยผลประโยชน์ในพื้นที่กับชาวบ้านที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ

ความแตกต่างและช่องว่างที่เปิดโอกาสให้เกิดการกดขี่ ส่งผลให้แวมาย เด็กชนบท ยากจนและไม่ได้รับการศึกษา ตัดสินใจทำงานผิดกฎหมายโดยเข้าไปสนับสนุนกลุ่มก่อการร้าย ทำงานเพื่อแลกกับค่าตอบแทนที่สูงและยังได้กลายเป็นเครือข่ายที่ชักชวนเงาะอุเซ็ง ตัวละครเอกของเรื่อง ซึ่งแม้จะมีพื้นฐานความคิดและจิตใจเป็นคนใฝ่ดี ก็ต้องยอมแพ้ให้กับความยากจนและอิทธิพลของลัทธิวัตถุนิยมที่เข้ามาครอบงำในพื้นที่ จุดจบของเรื่องนี้คือความรุนแรงเมื่อเด็กสอง

คนต้องเข้าสู่กระบวนการโจร พัวพันกับการหักหลัง ความโหดร้าย จนไม่เหลือแม้แต่ความเป็นเพื่อนในท้ายที่สุด

ความน่าสนใจของ “เจ๊ะอุเซ็ง” อยู่ที่การนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านสายตาของเด็กที่ยังไม่รู้ผิดชอบชั่วดีอย่างแวมายิ ในสายตาของเด็กน้อย “ผู้มีอำนาจ” ในสังคมซึ่งหมายถึงครูและข้าราชการ เป็นตัวแทนของความไม่เป็นธรรมที่พวกเขาประสบได้รับ

แกคิดมาก แวมายิตบไหล่มม ทุกวันนี้ครูมีเงินเดือนเป็นพันเขาไม่ใช่คนยากจนและอย่าลืมว่าครูเป็นต้นเหตุทำให้ทางการเขาเอาจริงเอาจังกับพวกเรา แต่ข้อนี้เราไม่กลัวหรอกเพราะทางการมักพูดกันแต่ปาก

(เจ๊ะอุเซ็ง: 58)

จะเห็นได้ว่า ในมุมมองของแวมายิ “ครู” ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงอำนาจรัฐที่เหนือกว่าตนทุกประการเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่า และการได้รับการนับหน้าถือตาในสังคม แวมายิเชื่อว่าการที่ชาวบ้านไม่ได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกับคนเหล่านั้นย่อมเป็นเหตุอันควรให้เขาสามารถทำร้ายคนพวกนี้ได้เพื่อเป็นการตอบโต้ “ความไม่เป็นธรรม” ในขณะเดียวกัน แวมายิยังมองว่า เขามีความเหนือกว่าครูอยู่ประการหนึ่ง ที่จะเอื้อให้เขาสามารถกระทำต่อครูได้โดยไม่รู้สีกว่าผิด นั่นคือการที่เขาเป็นผู้ชาย ในขณะที่ครูเป็นผู้หญิง ซึ่งสมควรจะต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชาย

การแยกประเภทเทียมกับความเป็นอื่น

การแยกประเภทเทียม (Pseudospeciation) นั้น หมายถึงการที่มนุษย์แบ่งแยกตัวเองออกจากกันด้วยข้ออ้างประการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การมีชาติพันธุ์ การนับถือศาสนา หรือการมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน เจตนารมณ์ในการแบ่งแยกภายใต้เงื่อนไขต่างๆ นี้ ทำให้มนุษย์ปฏิเสธความเป็น “พวกเดียวกัน” บนพื้นฐานของการเป็น “เพื่อนมนุษย์” และหันไปยึดมั่นในเงื่อนไขที่ตั้งขึ้น โดยมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่า พวกของตนนั้นมีความสำคัญและสูงส่งกว่าผู้อื่นในความเป็นมนุษย์ สำนักในความต่างและความแตกต่างเหล่านี้ เป็นตัวจุดประกายสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง และสนับสนุนความเป็นไปได้ในการใช้ความรุนแรงกับฝ่ายที่ไม่ใช่พวกตนได้โดยง่าย

ในการประชุมราชสมาคม ณ กรุงลอนดอนเมื่อปี 1965 ได้มีการจำแนกการแยกประเภทเทียมออกเป็น 2 ประเภท คือ การแยกประเภทเทียมที่อาศัยการสร้างเงื่อนไขทางการเมืองและการแยกประเภทเทียมที่อาศัยการสร้างเงื่อนไขทางวัฒนธรรม จากการศึกษาเรื่องสั้นทั้ง 15 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่าเงื่อนไขทั้งสองอย่างนั้นได้ถูกนำเสนอในเรื่องสั้นต่างๆ เพื่อสนับสนุนแนวคิดเรื่องความเป็นอื่นและการเป็นปรปักษ์ต่อกันระหว่างชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้กับชาวไทยพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ

1. เงื่อนไขทางการเมือง

โดยทั่วไปเมื่อมีการพูดถึงความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มักจะมีการระบุว่า เป็นปัญหาที่มีรากเหง้ามาจากความแตกต่างทางศาสนาเป็นสำคัญ แต่จากการศึกษาเรื่องสั้นในรวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" ผู้วิจัยพบว่า ผู้เขียนหลายคนมองว่าความแตกต่างทางศาสนานั้น แท้จริงแล้วเป็นเพียงข้ออ้างในการปลุกกระดมความคิดเรื่องความเป็นอื่นเพื่อกลบเกลื่อนการแย่งชิงผลประโยชน์ทางการเมืองของคนหลายกลุ่มในพื้นที่ ที่ดังเช่น ยอดดา สะเซ็มเซ็ง ได้ถ่ายทอดไว้ในเรื่องสั้น “เงาะอุเซ็ง”

กำนันเป็นผู้มีอิทธิพล แม้แต่เจ้าหน้าที่และคนบนภูเขาซึ่งเกรงกลัว ครั้งหลังสุดกำนันทำหน้าที่เป็นหัวคะแนนให้กับผู้สมัครผู้แทนราษฎรได้ดีเยี่ยม (...) จากแสงไฟฉาย ผมมองเห็นหน้าพ่อค้ารับซื้อยางแผ่นซึ่งชาวบ้านรู้จักดี หน้าอกโดนเอ็ม 16 เป็นแผลพรุน เลือดไหลกลบร่าง ผมคาดว่าพ่อค้ารายนี้คงถูกเก็บเพราะ ไม่ยอมเสียค่าคุ้มครอง เช่นเดียวกับเหยื่อรายอื่นๆ เหตุการณ์ดังกล่าวนับว่าเป็นปกติวิสัยของชาวบ้านแถบนี้เสียแล้ว และสิ่งที่ไม่คาดฝันก็ตามมา นั่นคือแสงไฟฉายในมือกำนันยูโซะเบนจากศพลายมาที่ผมและแวมายิ

“จับเด็กสองคนนั้นไว้ก่อน” กำนันออกคำสั่ง

“ผมไม่รู้เรื่อง” เราทั้งสองตอบพร้อมกัน

“รู้เรื่องหรือไม่รู้เรื่อง แต่แกทั้งสองเป็นผู้ต้องหา”

(เงาะอุเซ็ง: 62)

ยอดดา สะเซ็มเซ็ง ให้ภาพของกำนัน ซึ่งที่จริงแล้วควรจะเป็นตัวแทนฝ่ายปกครองของหมู่บ้าน และทำงานให้กับราชการ ว่าเป็นตัวแทนของความพยายามในการช่วงชิงอำนาจ “การเมือง” ในพื้นที่ ภายใต้การสนับสนุนจากกลุ่มมุสลิมหัวรุนแรงบนภูเขา เขาอาศัยตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้งโดยฝ่าย “บ้านเมือง” เพื่ออำพรางตัวตนที่แท้จริงในการดำเนินการสนับสนุนการใช้ความรุนแรงในพื้นที่เพื่อต่อต้านฝ่ายบ้านเมืองและอำนาจรัฐ และเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เพราะ

ในขณะที่ความรุนแรงรุกคืบเข้ามาในพื้นที่ที่ก้านันเป็นผู้ดูแล เขาได้อาศัยบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความหวาดระแวงของชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงให้กับอำนาจในมือของตนเอง พร้อมๆ กับที่รับผลประโยชน์ทางการเงินจากค่าคุ้มครองและส่วนแบ่งจากกลุ่มโจรภูเขา

สิ่งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ภายใต้การควบคุมของก้านัน เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการแยกประเภทเทียมซึ่งดำเนินไปในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ดังจะเห็นได้ว่า ความเป็นชาวมลายูมุสลิม หรือการเป็นชาวไทยพุทธนั้น ไม่ได้เป็นเหตุผลอันแท้จริงในการใช้ความรุนแรง ก้านันยูโซะกำจัดชาวบ้านหลายคนที่เป็นมุสลิมเช่นเดียวกันกับตน ไม่ใช่เพราะเขาเหล่านั้นคิดต่างเห็นต่างทางศาสนา แต่เพราะคนเหล่านั้นปฏิเสธที่จะจ่ายค่าคุ้มครอง แวมายี ซึ่งเป็นหนึ่งในสมุนของโจรภูเขา คัดสินใจกำจัดเจ๊ะอุเซ็ง ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทกันมานาน เพียงเพราะเจ๊ะอุเซ็งปฏิเสธที่จะร่วมมือกับพวกโจรภูเขา ในการจับครูเรียกค่าไถ่ ทั้งก้านันยูโซะ แวมายี และเจ๊ะอุเซ็ง ต่างก็เป็นชาวมลายูมุสลิม และเป็นคนในพื้นที่มาแต่เดิม ซึ่งหากพิจารณาจากความแตกต่างทางศาสนาและชาติพันธุ์แล้วก็ดูเหมือนจะไม่มีเหตุผลใดๆ เลยที่จะต้องห้ามนำฟันกันเอง แต่ทว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดความรุนแรงขึ้นระหว่างคนเหล่านี้ กลับเป็นเรื่องของการที่ต่างก็ต้องการรักษาไว้ซึ่งอำนาจของตนทั้งสิ้น

แนวคิดที่คล้ายกันนี้ยังปรากฏอีกครั้งในเรื่องสั้น “แมงคาเรือง” ของชาคริต โชะเรือง

เมื่อหลายปีก่อนยังไม่เปลี่ยนรัฐบาลใหม่เหมือนเวลานี้ ส่วนยางของฮามะเคยถูกพวกบนเขาเรียกค่าคุ้มครอง ต่อมาคนของทางการเข้ามาช่วยเหลือ เจริญให้ แก่จิตใจจนบอกไม่ถูก แต่ก็มีเสียงร่ำลือว่าที่เรื่องเงียบลงไปนั้น พวกนั้นซึ่งก็รวมถึงโจรกลุ่มอื่นๆ ได้เงินลับๆ จากงบประมาณแผ่นดินไปไม่น้อย มีเงินไปประเคนเสียอย่างทุกอย่างก็เรียบร้อย

“นี่ถ้าไม่ไปเปลี่ยนรัฐบาลไปฆ่าตัดตอนคนพวกนั้นจนหมด ภูวบ้านเราก็คงไม่เดือดร้อน คนเคยได้ประโยชน์ง่าย ๆ พอไม่ได้ มันก็ต้องอาละวาดหน่อยละ”

(แมงคาเรือง: 181)

บทสนทนาของตัวละครสะท้อนปัญหาที่แท้จริงภายในพื้นที่ว่าเกิดจากการดำเนินนโยบายทางการเมืองที่ไม่เหมาะสมของรัฐบาล ส่งผลให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ได้สำเร็จ หรือแม้กระทั่งทำให้ปัญหาปะทุมากยิ่งขึ้น การใช้ความรุนแรงภายในพื้นที่ใน “แมงคาเรือง” ในกรณีนี้ ไม่ใช่เรื่องของความแตกต่างทางศาสนาหรือชาติพันธุ์ แต่เป็นเรื่องของการใช้ความรุนแรงเป็นข้อต่อรองให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ต้องการ ดังจะเห็นได้ว่า การให้เงินเพื่อแลกกับการไม่เรียกค่าคุ้มครองและก่อความเดือดร้อนให้ชาวบ้านนั้น ไม่ได้เป็นการแก้ปัญหาอย่างตรงจุดและถาวร และเมื่อ

เปลี่ยนรัฐบาลใหม่ นักเขียนก็สะท้อนให้เห็นว่า ก็ยังเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ถูกต้องดี เพราะการฆ่าตัดตอนกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นนั้น ยิ่งเป็นการเปิดช่องให้กลุ่มเหล่านี้ หยิบยกเอาประเด็นความต่างของศาสนามาสร้างสถานการณ์ ทำให้ประชาชนเดือดร้อนได้มากยิ่งขึ้น

ใน “บทกวีแห่งเทือกเขา” ตัวละครเวดาโอะ สะท้อนความจริงที่ว่า ความขัดแย้งในพื้นที่นั้น หาใช่ประเด็นเรื่องเชื้อชาติหรือศาสนาอย่างที่ “ครู” เข้าใจไม่

“ครูรู้ใหม่ว่าจริงๆ แล้ว พวกมันก็ไม่ค่อยชอบหน้าครู ไม่ไว้ใจครูสักเท่าไรหรอก ครูรู้จักกับคนแทบจะทั้งอำเภอ ทุกๆ คนเชื่อครูไปทุกเรื่อง ไม่ว่าศาสนาเดียวกับครู หรือคนศาสนาอื่น”

“ศาสนาไหนก็คนที่เหมือนกัน” ผมบอกเขาอย่างเชื่อมั่น

“อีกอย่างยังไม่เห็นมีใครแถวนี้บอกว่าเกลียดครูสักคน”

“ชาวบ้านไม่เกลียดครูหรอก” เวดาโอะยิ้มที่ตัวผม

“แต่ครูเริ่มจะกว้างขวางเกินไป ตอนนี้อยู่บ้านเชื่อฟังครูยิ่งกว่าใครๆ บางทีตอนนี้ชีวิตครูอาจไม่ปลอดภัยแล้ว”

“เขารู้ว่าครูไม่ใช่คนการเมือง”

“ครูผิดแล้ว” เขาหัวเราะเสียงลั่น

(บทกวีแห่งเทือกเขา: 102)

สิ่งที่เวดาโอะพยายามจะอธิบายให้ครูเข้าใจก็คือ ความคิดเดิมๆ ที่ครูเคยเชื่อว่าเป็นที่มาของความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของศาสนาที่แตกต่างกัน การเป็นคนของบ้านเมือง หรือแม้แต่ความเกลียดชังโดยส่วนตัวนั้น ไม่ได้เป็นประเด็นที่จะบอกได้ว่าครูจะปลอดภัยหรือไม่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ แต่ความจริงก็คือทุกคนที่อยู่ในพื้นที่ทาง ไม่ว่าจะอยู่ศาสนา ชนชั้นใด ต่างมีสิทธิ์ถูกทำร้ายด้วยกลุ่มอำนาจเถื่อนอย่างเท่าเทียมกัน หากเริ่มแสดงให้เห็นว่าจะเข้าไปขัดขวางหนทางของอำนาจและผลประโยชน์ในพื้นที่ การที่ “ชาวบ้านเชื่อฟังครู” จึงเป็นเหตุผลที่แท้จริงที่จะทำให้ครูตกอยู่ในอันตรายได้มากกว่าเหตุผลใดๆ

สิ่งที่ทำให้เวดาโอะต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการหัวรุนแรงนั้น ยิ่งตอกย้ำความจริงที่ว่า ความขัดแย้งทางศาสนาและเชื้อชาติไม่ใช่เหตุผลอันแท้จริงของความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงในพื้นที่

พ่อของเขาเป็นเพียงชาวสวนยางคนหนึ่ง อาจเป็นคนที่เคร่งครัดศาสนาที่จริงอยู่ แต่ก็ไม่เคยคิดอ่านสมคบกับเรื่องใดๆ ที่นอกเหนือจากการทำมาหากินอย่างปกติสุขเป็นแน่ ทุกคนต่างรู้อยู่เต็มอกว่าพ่อของเขาเป็นเพียงผู้รับเคราะห์ ซึ่งสังเวชนาอันเถื่อนของขบวนการคตาผู้หลักผู้ใหญ่ อาจเป็นเพียงแค่ไก่ที่พวกนั้นคิดว่ามีค่าเพียงแค่เชือดให้ลิงดูเท่านั้น

(บทกวีแห่งเทือกเขา : 96)

ตัวละครแควาโอะ คือชายผู้ที่ผิดหวังจากเกมการเมืองซึ่งฉวยโอกาสใช้ข้ออ้างทางศาสนามาสังหารพ่อของเขา โดยใส่ร้ายว่าพ่อของเขาเป็นสมาชิกกลุ่มโจรมุสลิมที่ก่อความไม่สงบในพื้นที่ แท้จริงแล้วชายชราถูกใส่ร้ายโดยอำนาจเถื่อนเพื่อคตาผู้ใหญ่ในระบบการเมือง การที่ต้องเห็นพ่อของตัวเองตกเป็นเหยื่อของการช่วงชิงอำนาจการเมืองในพื้นที่ ส่งผลให้แควาโอะเริ่มมองตนเองและเพื่อนพ้องชาวมุสลิมเป็น “คนชายขอบ” ซึ่งแปลกแยกจากคนไทยพุทธ ซึ่งมีสถานภาพเป็นคนอื่น (others) ภายใต้อำนาจเรียกว่าเป็น “ประชากร” ของรัฐไทย

พ่อของแควาโอะ ซึ่งเป็น “มุสลิมเคร่งศาสนา” อัตลักษณ์นี้ได้ถูกหยิบยืมมาใช้เพื่อตอบโจทย์ที่ชนะแบบเหมารวมที่มักจะมองว่าคนเหล่านี้ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจต่อความมั่นคงของชาติ เป็นพวกก่อการร้าย อัตลักษณ์ลวงหรือมายาคตินี้ ทำให้การตายของพ่อของแควาโอะกลายเป็นเครื่องมือทางการเมือง ทั้งจากฝ่ายรัฐที่จับชายชราขังคุกในข้อหาผู้ก่อการร้าย ไปจนถึงฝ่ายตรงข้าม ที่ใช้ความตายของเขาเป็นข้ออ้างในการใช้ความรุนแรงต่อเจ้าหน้าที่และคนไทยพุทธอื่นๆ โดยสถาปนาความสัมพันธ์ให้คนอื่น นั้นกลายเป็นสิ่งที่ด้อยต่ำกว่า ไม่มีคุณค่าในฐานะมนุษย์

2. เงื่อนไ้ทางอาณาเขตวัฒนธรรม

การแยกประเภทเทียมโดยอาศัยการสมมติอาณาเขตทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกและความเป็นศัตรูต่อกันนั้น เป็นประเด็นที่นักเขียนหลายคนได้นำเสนอไว้ในเรื่องสั้น

ใน “เหตุเกิดวันตรุษ” ของ บัณฑิต สุภกิจบัญชา มีการกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนไป ซึ่งได้กลายเป็นปมคำถามถึงความเป็น “พวกเดียวกัน” แม้แต่ในหมู่ชาวมุสลิมด้วยกันเอง

ก็ต้องล้างตุ๋น ร่วมเพศต้องสระผม เกลียคหมาและจิ้งจก ไม่กินหมู กลัวโรคแอนแทรกซ์ แต่
เป็นคำสั่งของพระเจ้ามากกว่า ไม่ดื่มน้ำเมา แต่ชาวชนมุสลิมถูกอารยธรรมตะวันตกครอบงำจึงเมา
มาช ไม่เที่ยวโสเภณี เดียวนี้ก็เอาทุกอย่าง ผิดหลักธรรม

(เหตุเกิดวันตรุษ : 75)

ผู้เขียนกล่าวถึงวัฒนธรรมอิสลามภายใต้แนวทางของศาสนาที่เกี่ยวข้องกับทุกรายละเอียด
ของวิถีชีวิตของผู้คนในจังหวัดชายแดนใต้ แต่กำลังจะเสื่อมสลายไปเพราะ “อารยธรรมตะวันตก
ครอบงำ” ทำให้ชาวชนมุสลิม ไม่ปฏิบัติตามกรอบวัฒนธรรมอันดีงามที่พระเจ้าให้แนวทางไว้
การเข้ามาของวัฒนธรรมแบบใหม่ ทำให้ตัวละครรู้สึกไม่มั่นคงทางจิตใจ และเริ่มรู้สึกสร้างความ
เป็นอื่นขึ้นระหว่างคนรุ่นเก่าที่ยังคงยึดถือหลักทางศาสนาอย่างเคร่งครัดกับคนรุ่นใหม่ที่ถูกมองว่า
เป็นตกเป็นทาสของโลกตะวันตก ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นการแยกประเภทเทียมของขอบเขต
ทางวัฒนธรรมเมื่อผ่านความจริงที่ว่า แม้แต่ในท่ามกลางกลุ่มคนที่นับถือศาสนาเดียวกัน ก็สามารถ
ก่อเกิดมิติของความเป็นอื่นซ้อนทับขึ้นได้ เมื่อเกิดการแทรกแซงจากวัฒนธรรม “ของคนอื่น” เมื่อ
ตัวละครกล่าวถึง “วัฒนธรรมตะวันตก” เขาได้แสดงจุดยืนของตนที่ฐานะของผู้ที่ “ไม่ใช่ตะวันตก”
และชาวมุสลิมที่รับเอาอิทธิพลแนวคิดแบบตะวันตกเข้ามาจนสั่นคลอนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่มี
ศาสนาอิสลามเป็นแก่นแกน จึงยอมไม่ใช่พวกเดียวกันอีกต่อไป ยิ่งไปกว่านั้น คนเหล่านี้จะถูกมอง
ว่าเป็นตัวแทนของความชั่วร้ายและความเสื่อมทราม

ในเรื่องสั้น “เหตุเกิดวันตรุษ” นี้ ผู้เขียนได้แสดงโลกทัศน์ผ่านบทสนทนาของตัวละคร
พ่อ-ลูก ในเหตุการณ์ที่ผู้เป็นพ่อมีความคิดจะฆ่าควายเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาเนื่องจากต้องการ
จะซื้อรถไถนามาใช้แทนควาย ขณะที่ผู้เป็นลูกคัดค้าน ความขัดแย้งระหว่างพ่อกับลูกนั้น แม้จะดู
เหมือนไม่ได้มีความสำคัญแต่อย่างใดกับความขัดแย้งที่รุนแรงกว่าในโลกภายนอก แต่ก็ได้สะท้อน
ให้เห็นโลกที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงไป แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามากำลังมีบทบาทในการ
พลิกโลกทัศน์ของสังคมมุสลิม หากขาดการปรับตัวและทำความเข้าใจ และประนีประนอมที่จะอยู่
ร่วมกันแล้วอาจส่งผลความขัดแย้งได้

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้แสดงความเห็นโน้มเอียงไปทางฝั่งตัวละครออเราะห์ผู้เป็นลูก
ว่าวัฒนธรรมบางอย่างก็ได้เข้ามาถูกล้ำในวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมากจนเกินควร

“ปอเนาะถูกไทยศาสตร์แทรกซึม เป็นโรงเรียนสอนวิชาสามัญถึงปายสามโมงครึ่ง ต่อจากนั้นจึงสอนวิชาศาสนา ภาษาอาหรับ ตั้งแต่ฟิรดูอิน อะลิบาตา จนสอบกับครูสัมพันธ์ คอเระห์มองน้ำในคลองเหม่อ นึกถึงควายเหล็กที่บุกยึดพื้นนาต่อไปกองฟางก็คงไม่มี ควายก็ไร้ประโยชน์ ทั้งที่ทำนาเลี้ยงคนมาแต่สมัยปู่ทวด

(เหตุเกิดวันตรุษ : 78)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าคอเราะห์ไม่ได้ปฏิเสธการศึกษาอย่างสิ้นเชิง หากแต่สิ่งที่เขาต้องการ คือ ระบบการศึกษาที่คงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางภาษาและวัฒนธรรมมุสลิมอื่นๆ การแทรกวิชาภาษาไทย และวิชาสามัญอื่นๆ ในโรงเรียนปอเนาะ หากมากเกินไปก็จะก่อให้เกิดความรู้สึกถูกรุกรานทางวัฒนธรรม ดังที่ คอเระห์เปรียบเปรยถึง “ควายเหล็กที่บุกยึดพื้นนา” ผู้เขียนสะท้อนทัศนะค่อนข้างนโยบายรัฐเรื่องการศึกษาที่มีบทบาทต่อตัวตนของมุสลิมนี้ผ่านทาง “เสียง” ของคอเราะห์

กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เป็นนักเขียนอีกคนหนึ่งทีวาทกษณ์วิจารณ์การส่งตัวแทนจากรัฐ และหน่วยงานราชการเข้าไปในพื้นที่ของมุสลิม โดยเจ้าหน้าที่เหล่านี้ก็ไม่ได้ระมัดระวังเรื่องการทำบางอย่างซึ่งขัดกับวัฒนธรรมของมุสลิม ดังปรากฏในเรื่องสั้น “แมวแห่งบูเกะกรือซอ”

แล้วเราเล่าคือใคร? เราคือผู้ใหญ่ซึ่งถือปิ่นอยู่เต็มสนาม...ขณะที่เธอคือคนดิซึ่งยืนอยู่เบื้องหน้าเด็กๆ เราคือไอ้ตัวบ๊วชบที่เสนอหน้าเข้าไปยืนอยู่ที่นั่น!..ในใจของเธออาจกำลังสื่อสารกับเด็กๆ ว่าอย่าเอาตัวอย่างของพวกเขา..และแน่นอน เธอคงต้องบอกกับเด็กๆ ด้วยว่า อย่าเอาตัวอย่างของอับลูกาเดร์ ทั้งหมดนี้คือคนเลว ผมจะดึงคนดีๆ เช่นเธอลงมาคลุกกับไอ้ตัวบ๊วชบเหียงผมได้อย่างไร?...นี่คือต้นเหตุของความว่าเหวซึ่งมาเยือนบูเกะกรือซอ ความว่าเหวที่ผมต้องดับมันด้วยเหล้าทุกคำสิ้น ผมปรารถนาให้ตัวเองหลับไปมากกว่าจะนั่งจ้องดวงดาวอยู่กลางวงล้อมของขุนเขา เราชนเหล้ามาจากข้างนอก เข้ามาดื่มกินอยู่กลางถิ่นมุสลิม เพียงเพื่อไม่ต้องลี มาจ้องดวงดาวแห่งบูเกะ กรือซอ!

(แมวแห่งบูเกะกรือซอ: 125)

การต่อสู้ระหว่างทหารไทยตัวแทนของราชการ และอับลูกาเดร์ ตัวแทนกลุ่มโจรก่อการร้าย ไม่ได้มีความสำคัญเท่ากับการไม่ให้เกียรติและเคารพวัฒนธรรมของเจ้าของพื้นที่ นักเขียนแสดงแนวคิดนี้ผ่านตัวละครเอกซึ่งเป็นทหารไทย ที่กำลังรู้สึกว่าการปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อรับใช้ชาตินั้น บ้างครั้งก็ไม่เหมาะสม เมื่อกลุ่มทหารของตน นำเหล่าไปทานท่ามกลางชุมชนมุสลิม ซึ่งมี

วัฒนธรรมทางศาสนาคือห้ามดื่มสุรา การกระทำอันขัดต่อหลักศาสนาอิสลาม เท่ากับเป็นการไม่เข้าใจถึงวัฒนธรรมที่คิงามของชาวมุสลิมด้วย ทั้งที่รู้้อยู่แ่ใจ ดังนั้นการกระทำทั้งที่ใจรู้้อยู่ว่าเป็นการขัดซึ่งวัฒนธรรมอันคิงาม ของเจ้าของพื้นที่

ในทางตรงกันข้าม หากการที่มุสลิมเอง ต้องไปใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมไทยพุทธที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่าง ก็จะเป็นสถานการณ์ที่ลำบากหากขาดการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังเช่นสถานการณ์ในเรื่อง “อี๊ดอัคใจ” ของ อับดุล ราซัค

อี๊ดอัคใจในเรื่องที่คนต่างศาสนิกมองว่าเป็นเรื่องที่ไม่เป็นเรื่อง เรื่องเล็กๆ ปลิกย่อยจิปาละที่ไม่ควรนำมาเป็นปัญหา เมื่อเจอกับสถานการณ์เช่นนี้ อีหม่ามยูซุฟมักจะพูดในใจว่า “เรื่องเล็กสำหรับคุณคือเรื่องใหญ่สำหรับผม”

(อี๊ดอัคใจ: 223)

และด้วยความที่นักเขียนเรื่องสั้นนี้ เป็นมุสลิม สิ่งทีสะท้อนมาอาจเป็นทัศนะหรือประสบการณ์ส่วนตัว ซึ่งอับดุลได้สะท้อนไว้ในตอนหนึ่งดังนี้

ทางการไม่รู้ว่ช่วงเดือนรอมฎอนมุสลิมต้องทำอะไรบ้าง ต้องวางตัวเช่นใด อันที่จริงไม่ใช่อยากเข้าร่วมอบรม แต่เกรงจะถูกมองว่าไม่ให้ความร่วมมือกับรัฐ เขาจึงจำยอมไปในที่สุด ช่วงนั้นเขาลำบากมาก วางตัวไม่ค่อยถูก ไหนจะต้องระมัดระวังในเรื่องของหลักการถือศีลอด และไหนจะต้องเตรียมตัวเพื่อละศีลอดและสารพัดอย่าง อีกทั้งเรี่ยวแรงก็ไม่ค่อยมีเพราะต้องอดอาหารทั้งวัน การอบรมครั้งนั้นทำให้เขาอี๊ดอัคใจมาก

(อี๊ดอัคใจ: 224)

ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่ารัฐขาดซึ่งการตระหนักถึงตัวตนของมุสลิม ซึ่งจะแตกต่างจากคนจากส่วนกลางซึ่งนับถือศาสนาพุทธ ตัวละครในเรื่องแม้จะเป็นมุสลิมที่เคร่งครัดในหลักศาสนา แต่ก็ตระหนักดีว่าวัฒนธรรมของตนมีความซับซ้อนเต็มไปด้วยรายละเอียดที่ยากที่คนนอกจากเข้าใจได้ เขาจึงยินยอมที่จะต้องลดความเคร่งครัดในหลักปฏิบัติบางประการลงเพื่อไม่ให้ตนเองต้องถูกมองว่าต่อต้านหรือไม่ให้ความร่วมมือกับทางการ เขายอมตอบรับการเข้าร่วมกิจกรรมกับ “ทางการ” ทั้งที่เป็นเดือนถือศีลอด ความพยายามในการประนีประนอมทางวัฒนธรรมของตัวละครมุสลิมในเรื่องเป็นเสมือนการส่งสัญญาณให้เห็นว่า “ทางการ” เองก็สมควรที่จะทำความเข้าใจกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่มีอยู่

นอกเหนือจากความแตกต่างในแง่ของหลักปฏิบัติแล้ว ผู้เขียนยังได้ชี้ให้เห็นถึงมิติทางภาษา ซึ่งเป็นอีกมิติหนึ่งของความแปลกแยกที่ขบขันความรู้สึกลึกเป็นอื่นให้เด่นชัดมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อต้องอยู่ในบริบทที่ไม่อาจหลบหลีกได้

การบรรยายโดยวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิจากส่วนกลาง ที่นำเสนอโดยใช้ภาษาไทยทั้งหมด โต๊ะอิหม่ามมีความรู้แค่ ป.3 และตลอดชีวิตใช้ภาษามลายูท้องถิ่นสำหรับการสื่อสารในครอบครัว และสังคมในกัมปง จึงจับไม่ได้ความและฟังไม่ได้ศัพท์เกือบทั้งหมด ช่วงระยะเวลาสองวันที่ต้องมานั่งทนฟังบรรยายโดยที่ตัวเองเข้าใจเพียงน้อยนิดถือเป็นการทรมานอย่างหนึ่ง เขาอดอึดใจมากหากบ้านอยู่ใกล้ๆ เขาคงหนีกลับบ้านตั้งแต่มาถึงโรงแรมวันแรกเสียแล้ว (...) สองวันในโรงแรมแทนที่จะเป็นการพักผ่อนกลับนำมาซึ่งความไม่สบายใจและอึดอัดใจแก่เขามาก แต่ก็ต้องทน ไม่อยากขัดขืนอำนาจรัฐ โต๊ะอิหม่ามอุซุบจำบทหนึ่งในคัมภีร์อัลกุรอาน ให้ชนมุสลิมทุกคนต้องเชื่อฟังและการพำนักในรัฐที่ตนอิงอาศัยอยู่

(อึดอัดใจ: 228)

ความแตกต่างทางภาษากลายเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงและเข้าใจถ้อยคำและเจตนาของเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งที่โต๊ะอิหม่ามพยายามอย่างยิ่งที่จะประนีประนอมในประการต่างๆ เท่าที่จะสามารถทำได้ แต่เขาก็พบว่า การที่เขาไม่สามารถเข้าใจภาษาที่แตกต่าง แม้จะมาจากเพื่อน “ร่วมชาติ” ก็ทำให้เขาตระหนักถึงความเป็นอื่นของตนเองได้อย่างชัดเจน

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ผู้เขียนอธิบายถึงความรู้สึกของตัวละครผ่านถ้อยคำที่ตอกย้ำถึงความแปลกแยกอยู่เกือบจะตลอดเวลา การที่โต๊ะอิหม่ามอ้างถึงการ “ไม่อยากขัดขืนอำนาจรัฐ” และการที่ต้อง “เคารพผู้นำในรัฐที่ตนอิงอาศัยอยู่” แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สำหรับชาวมุสลิมแล้ว พวกเขาไม่ได้เป็นหนึ่งในเดียวกับรัฐไทย ไม่ได้มีสถานภาพเป็น “ประชากร” อย่างที่คนไทยพุทธรู้สึก แม้ว่าทางการจะพยายามรวมเอาชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้เข้ามาเป็น “คนไทย” เพียงไรก็ตาม ดังจะเห็นได้จากการที่โต๊ะอิหม่ามได้รับเชิญให้เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดโดยหน่วยงานรัฐเช่นเดียวกับคนจากภาคส่วนอื่นๆ แต่สิ่งที่น่าเสียดายก็คือ ความพยายามที่ปราศจากความเข้าใจที่ถ่องแท้ในเชิงวัฒนธรรม กลับส่งผลในทางตรงกันข้าม เพราะยิ่งทำให้โต๊ะอิหม่ามตระหนักถึงความเป็นอื่นของตนเองมากยิ่งขึ้นไปอีก

จากการวิเคราะห์เรื่องสั้นในรวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" ผู้วิจัยพบว่า นักเขียนต่างก็นำเสนอทัศนะที่ค่อนข้างใกล้เคียงกันในประเด็นความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ โดยมองว่าเป็นผลจากมายาคติเรื่องอัตลักษณ์และแนวคิดเรื่องการแยกประเภทเทียม การยึดมั่นกับความเป็นอื่นอันเกิดจากแนวคิดทั้งสองประการนั้น เป็นเหตุให้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ที่มีความหลากหลายซับซ้อนในเชิงมิติและยากที่จะแก้ไขให้ลุล่วงไปได้โดยง่าย อย่างไรก็ตาม นักเขียนบางคนก็ได้เสนอแนะทางออกของปัญหาด้วยการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพยายามที่จะเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยลดความรู้สึกแปลกแยกต่อกันลงไปได้

บทที่ 4

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล

การวิเคราะห์วิจัยเรื่องสั้นจากรวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" ซึ่งตีพิมพ์รวบรวมเรื่องสั้นเป็นหนังสือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2490 - พ.ศ. 2550 ครั้งนี้ มุ่งศึกษาทัศนคติของนักเขียนที่ถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่าที่มีฉากอยู่ในพื้นที่ขัดแย้งจังหวัดชายแดนใต้ ผลของการศึกษาพบว่าในแต่ละยุค นักเขียนสะท้อนที่มาของปัญหาในเรื่องสั้น นำมาวิพากษ์วิจารณ์ความผิดพลาด ความไม่เข้าใจที่เกิดขึ้นระหว่าง คนไทยเชื้อสายมลายูมุสลิมกับคนไทยพุทธ ระหว่างคนในพื้นที่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมถึงระดับความรุนแรง ที่มาของปัญหาที่แตกต่างกันออกไป โดยนักเขียนส่วนใหญ่ สะท้อนให้เห็นตัวตนของชาวมลายูมุสลิมในรูปแบบของผู้ที่มีความยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัดและมีความระแวงระวังต่อโลกและบุคคลภายนอกที่แตกต่างจากตนเอง ดังจะเห็นได้ว่าเรื่องสั้นหลายเรื่องสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการเข้ามาของคนนอกพื้นที่ ในขณะเดียวกัน นักเขียนจำนวนหนึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาความยากจนของคนในพื้นที่ ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น และความแตกต่างด้านเรื่องเชื้อชาติ ชาตินิยม ศาสนา การเมืองและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยเสริมให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนมลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ โดยความขัดแย้งที่ขยายไปสู่การใช้ความรุนแรงส่วนใหญ่ เกิดจากการหยิบยกเอาประเด็นด้านศาสนาเป็นข้ออ้างในการสร้างความรู้สึกแปลกแยกให้กับคนในพื้นที่เพื่อรับใช้กลุ่มผลประโยชน์ทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้ ประชาชนในท้องถิ่นซึ่งมีอำนาจ สถานะทางการเงินและฐานะทางสังคมที่ด้อยกว่าจึงมักจะตกเป็นฝ่ายถูกกระทำ

การวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมเผยให้เห็นว่า ประเด็นเรื่องมายาคติแห่งอัตลักษณ์เป็นประเด็นสำคัญที่ผู้เขียนส่วนใหญ่กล่าวถึงว่าเป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ไม่ว่าจะเป็นการคิดว่าชนชั้นของตนเป็นจุดหลัก (class-centeredness) การยึดศาสนาเป็นศูนย์กลาง (religious-centeredness) หรือลัทธิเชื้อชาตินิยมและการคิดว่าเชื้อชาติพันธุ์ของตนเหนือกว่าเชื้อชาติอื่น (ethnocentrism)

เรื่องสั้นส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนต่างๆ ที่มาจากนอกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นคนของทางการ หรือกลุ่มโจร อำนาจเถื่อน หรือแม้แต่ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเองล้วนเป็นคนนอกที่ไม่ได้ขึ้นฝั่งเดียวกับประชาชนในพื้นที่ ไม่มีความเห็นใจประชาชนผู้ยากจนไม่ว่าจะเป็นคนไทยพุทธหรือ

มุสลิม มุ่งแต่หวังผลประโยชน์ทางการเมือง เมื่อเสียประโยชน์ก็หิยขยเอาประเด็นความต่างทางศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาสร้างความแตกแยก ชั่วประชาชน เยาวชน นำเอาสิ่งจางวางวืลเป็นแรงชักจูง และใช้ประชาชนผู้หลงผิดเป็นเครื่องมือในการสร้างสถานการณ์ ประชาชนส่วนใหญ่จึงเกิดความหวาดระแวงกันเอง และมีความไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้า หรือแม้แต่คนของทางการเองก็ตาม

นักเขียนแสดงทัศนะว่ามุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมีหลักปฏิบัติที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม เช่น การกิน การพูด ภาษา การใช้ชีวิตประจำวันที่ค่อนข้างเคร่งครัด ดังนั้น การจะปรับเปลี่ยนค่อนข้างทำได้ยาก เมื่อมีคนจากทางการ คนจากนอกพื้นที่ซึ่งไม่ได้เข้าใจวิถีประจำท้องถิ่นนั้นๆ และไม่ได้ศึกษาวัฒนธรรมของมุสลิม ขาดการทำความเข้าใจ ปัญหาต่างๆ ที่พบในเรื่องสั้นจึงเกิดจากมุมมองที่แตกต่าง และความไม่เข้าใจของคนนอกต่อศาสนาและวัฒนธรรมเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะ

1. การเปิดใจยอมรับความแตกต่างในทุกด้าน เป็นเครื่องมืออันแข็งแกร่งในการไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้ไม่หวังดีซึ่งมีอยู่หลากหลายกลุ่ม ในการที่จะใช้ศาสนาเป็นข้ออ้างสร้างความแตกแยกและจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นคนอื่นต่อกัน
2. การปรับตัวเมื่อต้องไปอยู่ท่ามกลางพื้นที่ซึ่งมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง สามารถช่วยหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้
3. การวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้และความรู้สึกเป็นคนอื่นต่อกัน

จากรวมเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง" เป็นเพียงการศึกษาจากทัศนะของนักเขียนผ่านการใช้ภาษาที่สะท้อนในเรื่องสั้นเท่านั้น ควรติดตามเหตุการณ์และโลกที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุค รวมถึงเหตุการณ์จริง เช่น หนังสือพิมพ์ การศึกษาพฤติกรรมจริงที่ได้พบเห็นอีกทางหนึ่งด้วย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ความรุนแรงกับการจัดการ "ความจริง" ปัตตานีในรอบกิ่งศตวรรษ

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. แผ่นดินจินตนาการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2551.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. อาวุธมีชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2546.

ณรงฤทธิ์ ศักดาณรงค์. “การวิเคราะห์เรื่องสันติสุขท่อนปัญหาไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้.”

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
2535.

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. เอกสารการสอนชุดวิชา หลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์ หน่วยที่ 1-9.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2546.

ประสิทธิ์ ลิปรีชา. วาทกรรมอัตลักษณ์. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547.

พิเชฐ แสงทอง. รวมเรื่องสั้น คลื่นทะเลใต้ 6 ทศวรรษมุสลิมในวรรณกรรม “แขกในบ้านตัวเอง”.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นาคร, 2550.

พงศ์ธร จันทร์เลื่อน. “ความรุนแรงเชิงบรรทัดฐาน ความเป็นการเมือง เรื่องพื้นที่ และอัตลักษณ์ของ

ชายชายบริการอิสระในเมืองเชียงใหม่”. วารสารเพศวิถีศึกษา 1 (2554): 135-150.

วีระ สมบูรณ์. รัฐ-ชาติ ชาติพันธุ์ ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยความเป็นชาติ ความเป็นรัฐ และ

ปัญหาชาติพันธุ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมมติ, 2553.

สุนิดดา ชูสวัสดิ์. “ชาโกละ: การสร้างความเป็นอื่นในบริบทการพัฒนาของรัฐไทย.” วิทยานิพนธ์

ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2553.

สุมิตร สุวรรณ. รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา: “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ศาสตร์และ

ชุมชน.” นครปฐม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน, 2554.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. อัตลักษณ์ การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพมหานคร :

คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ,
2546.

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

อ้อมดาว ลอยสุวรรณ. “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นชุด คลื่นทะเลใต้ 6 ทศวรรษมุสลิม
ในวรรณกรรมเรื่อง แยกในบ้านตัวเอง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2551.

ข้อมูลจากเว็บไซต์

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, มายาคติของการปรองดองเพื่อฟอกความผิด [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ
23 มกราคม 2555. เข้าถึงได้จาก [http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?
NewsID=9550000037302](http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9550000037302)

สร้อยมาศ รุ่งมณี. มุมมองบ้านสามย่านว่าด้วยเรื่องรัฐ ชาติ และคนไร้รัฐ. [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ
2 มกราคม 2555. เข้าถึงได้จาก <http://www.bangkokbiznews.com/>

อัญญา โต๊ะसान, อัตลักษณ์กับความเป็นชาตินิยม [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 22 มกราคม 2555. เข้าถึง
ได้จาก <http://www.artgazine.com/shoutouts/viewtopic.php?t=10818>

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – ชื่อสกุล	พิษณุ ไชยโรจน์
วัน เดือน ปี เกิด	21 มิถุนายน 2521
ที่อยู่ปัจจุบัน	59 หมู่ 5 ตำบลทุ่งหมอ อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา 90240
ที่ทำงานปัจจุบัน	บริษัท มีเดียเอ็กซ์เพอทีส อินเตอร์เนชั่นแนล (ประเทศไทย) จำกัด 194 ซอยจิตรวาริ ปรีดิพนมยงค์ 46 สุขุมวิท 71 เขตวัฒนา กรุงเทพ 10110
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	นักเขียน
ประวัติการศึกษา	
ปริญญาตรี	เทคโนโลยีการถ่ายภาพและภาพยนตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล รัตนบุรี